

Hoezo Humanisme?

Als je goed om je heen kijkt
zie je dat alles gekleurd is

K. Schipper

Een veelzijdige en inspirerende
levensbeschouwing

HVMANISTISCH
VERBOND

Bas van der Sijde en Mark Bos

Hoezo Humanisme?

Een veelzijdige en inspirerende levensbeschouwing
4e herziene druk

Bas van der Sijde

Mark Bos

Illustraties en vormgeving: Janneke Quartel, Qudio.nl

Humanistisch Verbond

Amsterdam, 2021

www.humanistischverbond.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm et cetera zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. Aanhalingen en gebruik van illustraties is toegestaan, mits met bronvermelding.

Inhoudsopgave

Voorwoord: hoezo humanisme? 5

Inleiding: een veelzijdige en inspirerende
levensbeschouwing 7

1. Historisch perspectief 13

2. Zingeving 23

3. Vrijdenken 31

4. Spiritualiteit 39

5. Levenskunst 47

6. Politiek 55

7. Groen 61

Humanistisch Verbond: Vrij denken samen leven 66

Literatuur 68

Namenregister 70

Wie nooit twijfelt, leert niets

.....

Coornhert

Voorwoord

Hoezo humanisme?

Dit boek is een inleiding in het humanisme. Humanisme is voor ons vooral de kunst om het goede en het mooie in de mens tot ontwikkeling te brengen. Het humanisme geeft verschillende perspectieven om dat goede en mooie in de mens te ontwikkelen. Een historisch perspectief laat zien hoe mensen dit al vanaf de Oudheid gedaan hebben. Daarnaast biedt het humanisme inspiratie voor zowel een persoonlijke zingeving als voor een meer politiek- of milieuactivisme. Ook vrijdenken, spiritualiteit en levenskunst zijn invalshoeken van waaruit je een humanistische levensbeschouwing kunt vormen.

Het humanisme is dus veelzijdig en heeft vele kleuren. Dat is wat we met dit boek willen laten zien. Het is een inleiding en kennismaking met het humanisme en een overzicht van verschillende humanistische perspectieven naast elkaar. Hoewel de perspectieven eigen nuances en kenmerken benadrukken zijn ze voor ons altijd met elkaar verbonden en gaat het om een dialoog tussen de verschillende perspectieven die ons als mens verder kan ontwikkelen. Zo prikkelt dit boek je om je eigen levensbeschouwing, je eigen humanisme, vorm te geven.

Deze tekst is een herziene versie van eerdere uitgaven voor het Jannes van der Sleedenhuis (2006) en Jong HV (2006, 2013 en 2014). Naast dat we de tekst weer actueler hebben gemaakt hebben we kaders toegevoegd met oudere en jongere humanistische perspectieven. Daarnaast hebben we dialoogvragen toegevoegd die hopelijk uitdagen om een eigen (humanistisch) perspectief te ontwikkelen.

Wij danken Mardjan Seighali, Reine Rek, Marieke Keijzer en Bart Mijland voor hun bijdragen en eigen humanistische perspectief op het leven.

Mark Bos en Bas van der Sijde, februari 2021

Beschrijven wat humanisme is,
betekent steeds ook uitdrukken van
een persoonlijke verwachting...

.....

Jaap van Praag

Inleiding

Een veelzijdige levensbeschouwing

Waar denk je aan bij het woord humanisme?

Waarschijnlijk aan 'iets met mensen'. En dat klopt.

Bij het humanisme staan mensen centraal. Maar in één zin uitleggen wat humanisme is, is net zo moeilijk als in één zin uitleggen wie je zelf bent. Je hebt zelf allerlei eigenschappen en karaktertrekken en die veranderen ook nog eens. Ook voor het humanisme geldt: er zitten heel veel kanten aan en er zijn bijna net zoveel soorten humanisme als dat er humanisten zijn. Ook is het in de loop van de geschiedenis veranderd. Daarom zien we het humanisme ook als een open en dynamische levensbeschouwing. Toch kunnen we met een aantal kern- begrippen noemen en beschrijven wat de meeste humanisten met elkaar verbindt. Denk bijvoorbeeld aan vrijheid van denken, gelijkwaardigheid en secularisme.

Humanisme is in ieder geval te omschrijven als een levensbeschouwing: een manier van denken en een manier van leven.

Net zoals andere levensbeschouwingen dat zijn, zoals het christendom, het boeddhisme of het soefisme. Levensbeschouwingen helpen je om richting en betekenis te geven aan je leven. Ook kunnen ze je helpen om antwoorden te vinden op levensvragen, zoals: Wat is goed leven?

Wat betekent de dood? Bestaat er iets buiten deze werkelijkheid?

Humanisten vinden in ieder geval dat je zelf het antwoord op deze vragen mag vinden, en dat je dat in respect samen met anderen kan doen.

'Vrij denken, samen leven' noemt het Humanistisch Verbond dat.

Dit boek is bedoeld voor middelbare scholieren en andere mensen die voor het eerst kennismaken met humanisme. In het eerste hoofdstuk leggen we een paar kernideeën uit die beschrijven wat de humanistische levensbeschouwing is.

Daarna geven we een aantal verschillende humanistische perspectieven. Sommige humanisten voelen zich vooral thuis in één van die perspectieven, anderen maken een mix van verschillende perspectieven.

Naast dat je hierdoor iets leert over het humanisme, hopen we ook dat je zelf aan het denken wordt gezet. Daarom hebben we bij elk hoofdstuk ook dialoogvragen toegevoegd. Hier kan je zelf over nadenken, of over in gesprek gaan in de klas.

Perspectieven

Een humanistische levensbeschouwing bestaat niet uit een vaststaand kader of levensvisie. Door persoonlijke levenservaringen ontwikkelen mensen een eigen kijk op het leven en het humanisme biedt daarvoor verschillende ingangen.

Het schema hiernaast is een overzicht van de verschillende perspectieven en kenmerken weergegeven, die in dit boek verder worden uitgewerkt.

Welk perspectief sluit het beste aan bij jou?

Perspectieven	Kenmerken
Historische perspectie	Ontwikkelingen in de geschiedenis: - in vogelvucht: oudheid, renaissance, verlichting, modern humanisme; - mensen nemen steeds meer verantwoordelijkheid voor eigen doen en laten; - mensen laten zich minder opleggen door autoriteiten (bijvoorbeeld zelf interpreteren van heilige teksten); - emancipatie/feminisme - humanisme: van kleine strijd (voor emancipatie van buitenkerkelijken) naar grote strijd (zoeken naar verbindingen, tegen nihilisme en onverschilligheid).
Zingeving	Zoeken naar zin en betekenis: Wat is de zin van het leven? Wat maakt het leven de moeite waard? Wat geeft het leven kleur? Wat inspireert mij? Levensdoel. Bestaansoriëntatie. Verbondenheid ervaren. Metaforen en symbolen in het levensverhaal.
Vrijdenken	Rationaliteit, vrijheid, zelf nadenken, zelfstandigheid, autonomie, eigenwijsheid, atheïsme ('er is geen god').
Spiritualiteit	Ervaringen van verwondering en 'dat-er-meer-is-dan-wij-kunnen-bevatten'. Het niet-rationele van de mens. Ervaringen van verbondenheid. Zich verbonden voelen met de natuur/kosmos/'god'.
Levenskunst	Nadenken over 'het goede leven': Wat maakt het leven goed en mooi? Welke keuzen maak jij? Waar haal je inspiratie vandaan en hoe kun je anderen inspireren? De kunst van het genieten. Voorbeeldfiguren. Creativiteit: er iets moois van maken.
Politiek	Nadenken over een humane samenleving. Mensen-rechten. Humanisering van maatschappij en organisaties. Waarden en normen. Politieke betrokkenheid.
Groen	Zorg dragen voor de aarde, natuur, dierenwelzijn, milieuvraagstukken, duurzaamheid, kosmopolitisme, vegetarisme, veganisme.

Kenmerken van het humanisme

Ondanks dat het humanisme een brede levensbeschouwing is met veel verschillen, kan je toch een aantal algemene kenmerken benoemen. Wat ons betreft zijn het in ieder geval de volgende drie: vrij denken, goed samenleven en inzet voor een rechtvaardige wereld.

Vrij denken

Volgens humanisten is het niet nodig om godsdienstig te zijn om een goed leven te kunnen leiden. Het vermogen om onderscheid te kunnen maken tussen goed en fout, tussen mooi en lelijk, tussen belangrijk en zinloos, zit in de mens zelf. Daarom moet je ook vrij kunnen zijn om te kunnen denken wat je wilt, en welke keuzes je in je leven wilt maken (vrijheid). Een verschil met dieren is dat alleen mensen kunnen nadenken over zichzelf en over hun handelen (redelijkheid). Daarmee ben je als mens ook verantwoordelijk voor je eigen leven en voor hoe je omgaat met mensen om je heen.

Secularisme betekent dat kerk en staat zoveel mogelijk gescheiden zijn. Een godsdienst kan volgens humanisten nooit bepalen hoe mensen in een land hun leven moeten leiden. Godsdiensten hebben daar wel ideeën over, en kunnen daar over met anderen in gesprek gaan, maar ze kunnen nooit het laatste woord hebben. Het laatste woord is aan mensen zelf. Daarom vinden humanisten democratie ook belangrijk.

Dat betekent niet dat humanisten automatisch tegen godsdienst of religie zijn. Mensen zijn vrij om te denken en geloven wat ze willen, dat kan dus ook religieus zijn. Maar je mag die waarheid nooit opleggen aan een ander, je bent altijd zelf verantwoordelijk voor wat je gelooft. Dit betekent dat je bereid bent om te reflecteren of je het wel goed doet en wat het goede dan is, en dat anderen daar kritische vragen over mogen stellen (verantwoordelijkheid).

Goed samenleven

Een goed en zinvol leven kan je niet helemaal alleen vormgeven. We hebben allemaal in meer of mindere mate ook de ander nodig. Mensen worden mens door zich te spiegelen aan anderen en door voor elkaar te zorgen. Daarom komen humanisten vaak op voor goede zorg waar mensen zoveel mogelijk de vrijheid krijgen om hun eigen leven vorm te geven. Ook is goed onderwijs heel belangrijk, waar leerlingen leren om zelf na te denken, kennis te maken met allerlei verschillende perspectieven en zo zichzelf optimaal te ontwikkelen. Ook vinden humanisten het belangrijk dat mensen met elkaar in discussie en dialoog blijven over wat een goed leven en een goede samenleving zijn. Niemand heeft het ultieme antwoord, maar het goede doen blijft altijd in ontwikkeling. Dat betekent respectvol met elkaar meningen uitwisselen, onderzoeken, feiten onderscheiden van fictie en samen leren. Daar wordt iedereen beter van.

Rechtvaardige wereld

Volgens de meeste humanisten heeft het leven en de wereld op zichzelf geen zin of doel. Het leven is door miljarden jaren van evolutie zo ontstaan en het is toeval dat wij hier nu op deze planeet leven. Waarschijnlijk is er geen leven na de dood. Maar dat hoeft niets uit te maken. Het geeft ons ook de mogelijkheid om er iets prachtigs van te maken. Het is aan ons mensen om de wereld zo in te richten dat hulpbronnen eerlijk en gelijkwaardig worden verdeeld, en dat we op een zorgvuldige en duurzame manier met de aarde omgaan zodat generaties mensen en dieren na ons ook een waardig leven kunnen leiden. Mensenrechten staan centraal. Ieder mens, ongeacht geloof, seksualiteit, leeftijd of nationaliteit heeft recht op een vrij en volwaardig leven.

Ook hebben humanisten internationaal met elkaar gekeken waar ze voor staan. Wat bindt humanisten nou, ondanks alle verschillen, met elkaar? Dat hebben humanisten uit allerlei landen in 2002 vastgelegd in de zogenaamde Amsterdam Verklaring, met daarin 7 stellingen. Deze benadrukken bijvoorbeeld ook het belang van democratie en van kunst voor menselijke ontplooiing.

De Amsterdam Verklaring is te vinden op
<https://www.humanistischealliantie.nl/de-amsterdam-verklaring/>

Je leeft maar heel kort, maar een enkele keer
En als je straks anders wilt kun je niet meer
Mensch, durf te leven

.....

Dirk Witte

1. Historisch perspectief

Hoe hebben het humanisme en humanistische tradities zich in de loop der jaren ontwikkeld?

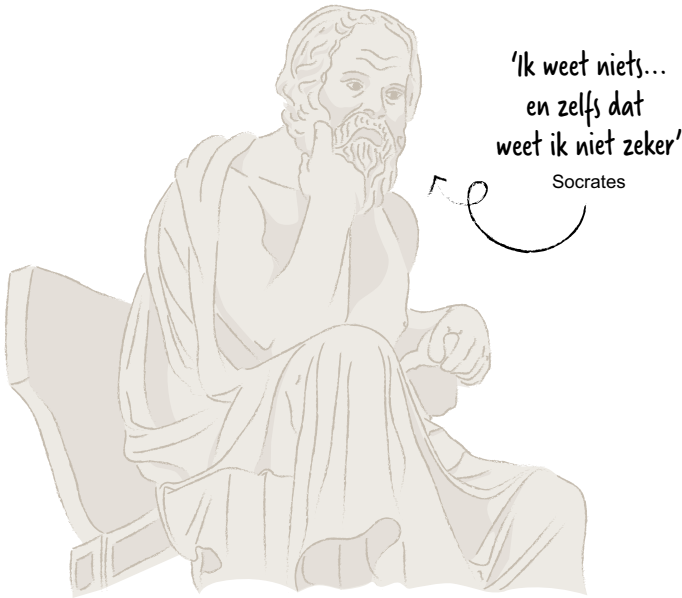
Veel mensen denken dat het levensbeschouwelijk humanisme iets is van na de Tweede Wereldoorlog. Het Humanistisch Verbond is inderdaad vlak na die oorlog in 1946 opgericht. De denktraditie is van veel oudere datum. Humanisten grijpen vaak terug op de oude Grieken en Romeinen als het begin van het humanistische denken.

Mensen gingen zich pas in de renaissance (15e en 16e eeuw) voor het eerst humanist noemen. Beroemde humanisten uit de renaissance zijn de kunstenaars Leonardo da Vinci en Michelangelo. Zij namen de mens als studieobject in plaats van de natuur of religieuze afbeeldingen. De Italiaanse Francesco Petrarca (1304-1374) wordt vaak de vader van het humanisme genoemd. Hij is een van de eerste, zo niet dé eerste, Renaissancehumanist. Petrarca wilde terugkeren naar de schoonheid en lichtheid van de Grieks-Romeinse cultuur. Hij schreef over de liefde, de natuur en het lichaam, over persoonlijke ervaring, emoties en zelfovertreffing.

Een van de bekendste Nederlandse humanisten was Erasmus. Hij was voorvechter van verdraagzaamheid en hij verafschuwde oorlogsvoering. Hij verdedigde het standpunt dat de mens een vrije wil heeft.

Een volgende fase in de ontwikkeling is de periode van de verlichting (18e eeuw), de periode waarin men vooral geloofde in de ratio en vooruitgang door wetenschappelijke inzichten. Na de verlichting werd de atheïstische stroming sterker. Het atheïsme gaat ervan uit dat er geen god is. We zullen de periodes nu in meer detail behandelen.

Griekse en Romeinse oudheid

De Griekse filosoof Socrates (5de eeuw voor Christus) wordt gezien als de grondlegger van het westerse humanisme. Hij stelde vragen bij alle zaken die als vanzelfsprekend werden gezien. Socrates zei: 'Ik weet niets... en zelfs dat weet ik niet zeker'. Op de markt in Athene voerde hij gesprekken, 'dialogen', waarin hij door middel van het stellen van confronterende vragen op zoek ging naar de echte waarheid en de deugd. Door de juiste manier van vragen stellen hielp Socrates mensen om bij hun eigen wijsheid te komen. Socrates' moeder was vroedvrouw en hij vergeleek zijn eigen werk soms met verloskunde. De vroedvrouw baart niet zelf, maar helpt bij het baren. Socrates zag het als zijn opdracht om mensen te helpen hun eigen wijsheid en inzicht te 'baren'.

Bij de Grieken stond de vorming van de mens (paideia) centraal. De stoïcijnse filosofie, die uit de Griekse oudheid stamt en door de Romeinen verder is uitgewerkt, onderzocht hoe de mens gelukkig kan worden. Deze filosofie raadde de mens aan te leven 'overeenkomstig natuur en rede'. Voor de stoïcijnen waren alle mensen gelijk, zelfs slaven en 'barbaren'. Het gaat erom zich te laten leiden door de rede en zich niet mee te laten voeren door allerlei emoties en driften. De Romeinen, zoals Seneca en Cicero, werkten verder aan het ideaal van de humanitas, de (mede)menselijkheid.

Renaissance

In de middeleeuwen was er weinig humanisme te vinden. De kerk nam langzaam de macht over en bepaalde wat mensen wel of niet moesten geloven en denken. Alternatieve ideeën werden steeds meer uitgebannen. Er zullen ongetwijfeld mensen met humanistische ideeën geleefd hebben, maar daar is helaas niets van bewaard gebleven, voor zover ze al iets hadden geschreven.

We pakken daarom de draad van het humanisme weer op in de 14e eeuw in Italië. Toen gingen mensen zich voor het eerst humanist noemen. Een 'humanist' was toen 'iemand die de Latijnse en Griekse letterkunde bestudeerde'. In de tussentijd was het vooral de kerk geweest die het leven van mensen bepaalde. Zij herontdekten de literatuur uit de Griekse en Romeinse letterkunde en gingen daardoor het mens-zijn en de menselijke mogelijkheden opnieuw doordenken. Die eerste humanisten stonden nog met twee benen in het christelijke geloof. Zij legden een grote nadruk op menselijke mogelijkheden en op de eigen verantwoordelijkheid. Via de Griekse en Romeinse geschriften maakten de geleerden kennis met de humanistische ideeën uit de Griekse en Romeinse oudheid en daardoor kreeg het geloof in de mogelijkheden van de mens meer en meer aandacht. Renaissance staat voor 'de (her)ontdekking/wedergeboorte van de mens in de wereld'.

Erasmus en Coornhert zijn belangrijke vertegenwoordigers van het humanisme in Nederland uit die tijd. Erasmus vertaalde veel klassieke teksten, waaronder de Bijbel, waardoor deze toegankelijk werden voor een breed publiek. In deze periode is nog geen sprake van on- of anti godsdienstigheid. Wel ontstond er een besef van vrije wil, eigen kracht en redelijkheid. Dirck Volkertszoon Coornhert was in Nederland een van de eersten die voor godsdienstige verdraagzaamheid pleitten. Hij ontleende zijn moraal niet aan het christelijk geloof, maar vond dat de mens ook buiten het geloof het deugdzame kan bereiken. Een uitspraak van Coornhert is: 'Wie nooit twijfelt, leert niets'. Ook Bijbelteksten werden vertaald en opnieuw geïnterpreteerd. Spinoza was de eerste die de Bijbel als mensenwerk zag en aantoonde dat Mozes de eerste twee boeken van het oude testament niet zelf geschreven kon hebben. Spinoza was weliswaar religieus, maar God zag hij meer als 'Natuur' of 'Heelal'.

Verlichting en wetenschap

Tijdens de verlichting (18e eeuw) groeide de betekenis van wetenschap en onderzoek. Het vertrouwen in de menselijke rede nam sterk toe. Belangrijk was ook de Franse revolutie, waarin gestreden werd om 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Het geloof begon een minder belangrijke plaats in te nemen in het leven van mensen.

Er ontwikkelde zich areligieuze en atheïstische stromingen (het atheïsme gaat ervan uit dat er geen god is). De Duitse filosoof Kant riep op om het eigen verstand te gebruiken en het juk van onmondigheid af te werpen. De evolutietheorie van Darwin was een van de wetenschappelijke theorieën in de 19e eeuw die een zeer grote invloed hebben gehad op de ontwikkeling van een rationeel humanisme. De filosoof Ludwig Feuerbach noemde godsdienst onomwonden een schepping van de menselijke geest. 'Niet een god schept de mensen, maar de mensen scheppen zich een god naar hun beeld.' In die tijd, eind 19e eeuw, was dat voor veel mensen een schokkende uitspraak.

Moderne tijd en huidig humanisme

Er ontstonden steeds meer atheïstische denkers. Bekende uitspraken zijn:

Karl Marx (1818-1883):
'Religie is opium van het volk.'

Friedrich Nietzsche (1844-1900):
'God is dood... wij hebben hem vermoord.'

Sigmund Freud (1856-1939):
'Religiositeit is te vergelijken met een collectief waandenken.'

Opvallend is de felheid waarmee Marx, Nietzsche en Freud het geloof in een god te lijf gingen. Wellicht had dat te maken met de tijdgeest. Het christelijk geloof was de algemene norm en er was weinig ruimte voor een eigen mening en interpretatie. Het bestsellerboek 'God als misvatting' van Richard Dawkins uit 2006 gaat ervan uit dat de strijd tegen religie ook in onze tijd voor veel mensen nog steeds niet uitgestreden is. Hij vraagt zich af waarom geloven in een God wel algemeen geaccepteerd wordt en geloven in een 'vliegend roze spaghetti-monster' niet.

Richard Dawkins (1941):

'Religieus geloof is de grote uitvlucht, de grote smoes om de noodzaak tot denken en evaluatie van bewijs te ontwijken. Religieus geloof is geloof ondanks, of misschien zelfs omwille van, gebrek aan bewijs.'

Na de Tweede Wereldoorlog zijn Humanitas en het Humanistisch Verbond opgericht om onderdak te bieden aan mensen die niet of anders geloofden dan de christelijk georiënteerde Nederlander. Humanitas heeft zich gericht op praktische hulp aan mensen met problemen ongeacht hun levensovertuiging. Het Humanistisch Verbond richtte zich vooral op levensbeschouwelijke bezinning.

Er was in eerste instantie een strijd nodig om als niet-gelovige serieus genomen te worden. Deze strijd voor gelijkwaardigheid wordt ook wel de 'kleine strijd' genoemd. Het belangrijkste motief om het humanisme te organiseren was de strijd tegen het nihilisme (de ontkenning van betekenis en waarde) dat na de Tweede Wereldoorlog nog steeds dreigde. De strijd tegen het nihilisme en zinloosheid wordt de 'grote strijd' genoemd. Een ontwikkeling die je in de geschiedenis kunt waarnemen is dat mensen steeds meer verantwoordelijkheid nemen voor het eigen doen en laten en zich steeds minder laten opleggen door (religieuze) autoriteiten. Je zou kunnen zeggen dat het humanistisch gedachtegoed overgenomen wordt door anderen. Tegenwoordig staat in het humanisme de strijd voor mensenrechten en een humane samenleving centraal. Daarnaast is er veel ruimte om een eigen invulling te geven aan een humanistische levensbeschouwing. De opkomst van de filosofie van de levenskunst is daar een voorbeeld van.

Dit is slechts een hele korte samenvatting van hoe de humanistische levensbeschouwing zich in de loop van de geschiedenis ontwikkeld heeft. Je zou ook kunnen zeggen dat het een levenshouding is. Jaap van Praag, oprichter van het Humanistisch Verbond, verwoordt deze levenshouding mooi in een aan hem gewijde televisiedocumentaire: 'Het leven is een hachelijke zaak, waarin dingen je overkomen waar jezelf niet zoveel aan kunt doen. Als mens zijn we vaak geneigd tot wanhoop. Er is geen zekerheid dat het goed afloopt met de mensheid. Maar als je bij de pakken neer gaat zitten, loopt het zeker niet goed af. We kunnen beter andere krachten in ons opwekken, zoals medemenselijkheid. Het is op zichzelf al de moeite waard om iets van het leven te maken. Er is altijd nog hoop tegen de wanhoop van de tijd. Niets verwachten, alles hopen...'

Jaap van Praag, oprichter Humanistisch Verbond Nederland

In de volgende hoofdstukken wordt naast dit meer theoretische en historische perspectief nog een zestal andere humanistische perspectieven beschreven.

ALETTA JACOBS: EEN FEMINISTISCH PERSPECTIEF

Haar hele leven heeft Aletta Jacobs zich ingezet voor verbetering van de positie van vrouwen. Zij wordt gezien als één van de eerste Nederlandse feministen. Feminisme is de beweging die ernaar streeft dat vrouwen dezelfde rechten en mogelijkheden als mannen krijgen. Aletta wist al vroeg dat ze arts wilde worden. In 1871 ging ze als eerste vrouw geneeskunde studeren aan de Groningse universiteit.

Ze was een echte vrijdenker en had een vrij huwelijk. Omdat zij en haar man een kinderwens hadden, trouwden ze uiteindelijk ook voor de wet. Daarbij moest Jacobs de gelofte van gehoorzaamheid aan haar wettige echtgenoot afleggen, die destijds in de wet stond. Zij deed dat, maar onder protest. Een kwart eeuw vocht Jacobs voor het vrouwenkiesrecht. Toen in 1893 het mannenkiesrecht nog meer werd uitgebreid, barstte de strijd om algemeen kiesrecht onder de vrouwen echt los. Jacobs riep hen op om zich als vrouwen te organiseren en hun economische en politieke rechten op te eisen. Want waarom zouden alleen mannen mogen beslissen welke regels er voor mannen én vrouwen gelden?

‘Juist uit het verschil van man en vrouw putten wij, vrouwen, het voornaamst en krachtigste argument voor de mening dat beiden moeten deelnemen aan het bespreken der openbare belangen, aan de behandeling van maatschappelijke vraagstukken en aan het samenstellen van wetten, omdat wij alleen dan gewaarborgd zijn dat zaken van algemeen belang niet éézijdig beoordeeld worden.’

Jarenlange strijd leidt ertoe dat eind 1916 een compromis in de grondwetswijziging wordt doorgevoerd (Jacobs stelt zich direct ook verkiesbaar). Drie jaar later volgt eindelijk de invoering van algemeen kiesrecht voor alle ingezetenen vanaf 23 jaar, voor het eerst landelijk toegepast bij de verkiezingen in 1922. Aletta Jacobs heeft als pionier, vrijdenker en publicist grote invloed gehad op de emancipatie van vrouwen. Altijd was ze strijd-, schrijf- en reislustig. Jacobs hoopte dat met verovering van het vrouwenkiesrecht, vrouwen de macht hebben gekregen om een democratische staat op te bouwen, waarin eindelijk met recht gesproken kan worden van gelijke ontwikkelingsvoorwaarden en gelijke vrijheid voor elk individu.

Bron: humanistischecanon.nl

RUTGER BREGMAN: LEREN VAN HET VERLEDEN

Rutger Bregman groeide op als zoon van een dominee en ging naar de kerk. Ook tijdens zijn studententijd was hij lid van een christelijke studentenvereniging. Hij was onderzoekend ingesteld, en wilde de argumenten voor en tegen het bestaan van God goed onderzoeken. Hij las ook atheïstische boeken, van onder andere Herman Philipse en Richard Dawkins.

‘Dat zou ik wel even ontkrachten. Maar toen ik die boeken las dacht ik: verdraaid, dat zijn goede argumenten. Uiteindelijk ben ik me atheïst gaan noemen.’

In Utrecht ging hij geschiedenis studeren. Daar raakte hij volledig van in de ban. Hij ontdekte dat geschiedenis niet iets saais is uit het verleden, maar dat we er juist veel van kunnen leren voor het heden. Net als de humanisten uit de renaissance.

In zijn boekje ‘Met de kennis van toen’ (2012) laat hij zien dat als we goed leren van de geschiedenis we soms andere keuzes kunnen maken in het heden. Hij schrijft ook over de periode van de Verlichting, een tijd die door veel politici wordt aangehaald als inspirerende periode waarin de Westerse cultuur tot groei en bloei kwam. Zo zijn er veel politici die de islam willen inperken door te wijzen op de scheiding tussen kerk en staat, iets dat in de Verlichting is ontstaan. Religie zou daarom volgens hen achter de voordeur moeten gebeuren en niet in het openbaar, zoals door een hoofddoek te dragen.

Maar Bregman laat zien dat de scheiding tussen kerk en staat vroeger niet bedacht was om de religie van mensen in te perken, maar juist te garanderen dat de overheid zich níet bemoeit met het persoonlijke geloofsleven van mensen. Het garandeert juist de vrijheid van mensen om te geloven wat ze willen, of dat nu religieus of atheïstisch is. Scheiding van kerk en staat betekent wel dat het geloof als instituut, als organisatie, zich niet met politiek zou moeten bemoeien.

Dialogovragen

- Is de geschiedenis een rechte lijn van steeds meer vooruitgang?
- Worden mensen door de eeuwen heen steeds wijzer?
- Zijn mensen in principe meer geneigd het goede te doen dan het slechte?
- Maakt wetenschap uiteindelijk het leven van mensen beter?
- Is het goed dat religie, in ieder geval in het westen, meer op de achtergrond lijkt te raken?
- Zijn mannen en vrouwen nu gelijkwaardig in Nederland?

Het zinloze is het onsamenhangende en
daardoor betekenisloze, het absurde.
Zin kan dan worden opgevat als samenhang, ordening.

.....

Jaap van Praag

2. Zingeving

Wat is de zin van het leven?

Iedereen worstelt wel eens met vragen als wat het leven de moeite waard maakt en of je wel alles uit het leven haalt wat er in zit. Dat zijn hele wezenlijke vragen.

Dikwijls houden we ons niet bewust met deze vragen bezig. Maar soms kunnen ze ineens door een bepaalde ervaring of gebeurtenis (crisis) in alle hevigheid opduiken. Vragen als: 'Wat is de zin van het leven?', 'Waarom overkomt mij dit?', 'Waarom nu?' en 'Wat heeft het leven nog voor zin, wat moet ik nog met mijn leven?' zouden we zinvragen kunnen noemen.

Wat wil ik met mijn leven?

Hoe dan

Waarom nu?

Het zijn stuk voor stuk moeilijke vragen, waar geen kant-en-klare antwoorden op te geven zijn. Antwoorden op vragen naar de zin van het leven verschillen van mens tot mens. Die antwoorden zijn bovendien niet gedurende het hele leven hetzelfde.

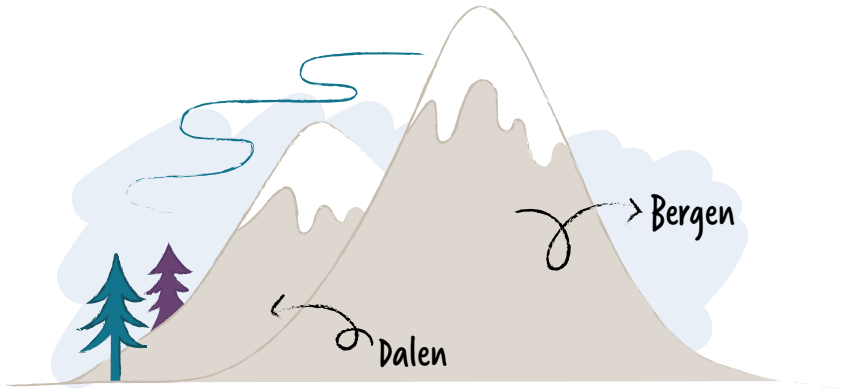
Het zijn dus vragen die telkens weer opduiken, vooral bij belangrijke veranderingen in ons leven en bij ingrijpende gebeurtenissen.

En wat is volgens humanisten nu eigenlijk de zin van het leven? De meeste humanisten zullen zeggen dat het leven op zichzelf geen voorgegeven zin heeft; die zin dien je er zelf aan te geven. De een doet dat in de interactie met anderen of door maatschappelijke activiteiten te ontwikkelen. Voor een ander is de ervaring van verbondenheid met de natuur een belangrijke bron van inspiratie voor het doen en laten en de keuzes die we maken.

Voor nog een ander geven het mens- en wereldbeeld en het waardenkader van het humanisme richting aan het doen en laten. Dat je je betrokken voelt bij en laat raken door wat de wereld te bieden heeft.

Zin gaat om wat men ten diepste voor waar en waardevol houdt. Men kan dat vinden in kunst en wetenschap, in menswaardig samenleven, in het ontwikkelen van een houding tegenover beperking en eindigheid of in zelfontplooiing en in nog veel meer.

Er zijn dus verschillende vormen van zingeving. Een meer alledaagse zingeving verwijst naar een zekere routine of vertrouwdheid in het leven: opstaan, ontbijten, tandenpoetsen, naar school of werk gaan, huiswerk maken, sporten, voor kinderen zorgen, af en toe een feestje en een vakantie om naar uit te kijken, enzovoort. Over de alledaagse zingeving denken we niet zo na. Bij existentiële zingeving gaat het dus over die diepere vragen: wat is de zin van het leven? En waar haal ik inspiratie vandaan?

Beide vormen van zingeving worden zichtbaar en communiceerbaar in verhalen. Mensen geven het leven betekenis doormiddel van verhalen die ze anderen en zichzelf vertellen. Door verhalen ontstaat er samenhang of een rode draad in het leven. In verhalen gebruiken we ook veel metaforen en symbolen als het over zingeving gaat.

We hebben het bijvoorbeeld over een levensweg, bergen en dalen, de afgrond, een veilige haven. Zoeken naar zin is als het zoeken naar een richting die je aan leven moet geven, de weg zoeken in je leven. Zowel in echte verhalen als fantasieverhalen vragen we ons af waar we terecht gekomen zijn en waar we naar toe moeten.

Net zoals Alice van Alice in Wonderland in het boek van Lewis Carroll.

Alice zat op een zonnige zomerdag aan de oever van een meertje toen er een pratend konijn voorbij kwam. Hij keek voortdurend op zijn horloge en zei: 'O jee, o jee, ik kom vast te laat'. Alice was nieuwsgierig en volgde het konijn tot in een konijnenhol. Na een lange val in de diepte kwam ze in Wonderland terecht. Op haar tocht door Wonderland ontmoet ze merkwaardige figuren en heeft ze vreemde ervaringen. Zo drinkt Alice van een drankje en wordt ze ineens heel klein en kwetsbaar. Als ze later opnieuw een drankje drinkt, wordt ze weer heel groot. Alice vindt het fijn om ergens een tijdje te blijven en soms wil ze verder maar weet ze niet waar ze heen moet:

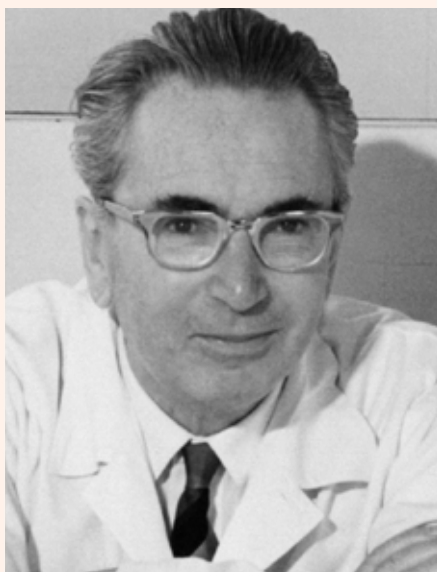
'Wilt u me alstublieft vertellen welke richting ik hiervandaan moet nemen?'
'Dat hangt er sterk vanaf waar je heen wilt', zei de Kat.
'Het kan mij niet zoveel schelen waarheen ...', zei Alice.
'Dan maakt het ook niet uit welke richting je neemt', zei de Kat.
'... zolang ik maar ergens terecht kom', voegde Alice er als nadere uitleg aan toe.
'O, je komt altijd ergens terecht,' zei de Kat, 'als je maar lang genoeg loopt.'

Op de zoektocht door het leven kom je soms wonderlijke mensen tegen, die je de weg wijzen. Soms voel je je heel klein en nietig, andere keren voel je je groot en sterk en denk je dat je de wereld aankan. Waarom sommige dingen je overkomen, weet je niet. Je probeert het te begrijpen of er betekenis aan te geven, zin te geven. Ook aan teleurstellingen en tegenslagen. 'Je komt altijd wel ergens terecht,' zegt de Kernhemmer Kat tegen Alice. Zingeving betekent richting zoeken. Misschien kom je nooit helemaal terecht waar je wilt zijn, maar je kunt wel je eigen richting bepalen en zo het leven proberen zin te geven...

VIKTOR FRANKL: HET LEVEN IS ZINLOOS?

Viktor Frankl (1905-1997) was een Oostenrijkse neuroloog en psychiater. Hij was Joods en overleefde in de Tweede Wereldoorlog ruim tweeënhalf jaar concentratiekamp (Theresienstadt en Auschwitz). Over het lijden van hem en anderen onder de verschrikkelijk omstandigheden schreef hij een boek: 'De zin van het bestaan'. Hierin schrijft hij dat het uitsluitend mogelijk was de innerlijke kracht van een kampbewoner te vergroten, door hem in een toekomstdoel te doen geloven. Hij ziet de woorden van Nietzsche 'Hij die een reden tot leven heeft, kan vrijwel alle levensomstandigheden verduren' als richtlijn voor geestelijke weerbaarheid van gevangene. Bij alle gelegenheden moet men een reden, toekomstdoel, zingeving voor ogen houden om verschrikkingen te kunnen doorstaan.

In onze tijd worden zingevingsvragen wel eens als een luxe probleem gezien. Als je een dak boven je hoofd hebt, eten en drinken, veiligheid en genoeg geld om van rond te komen, dan heb je tijd en ruimte over om over de zin van het leven na te denken. Als de basisbehoefte maar geregeld zijn, dan komt de zingeving. Frankl draait dat om: als je geen levensdoel of zingeving hebt, dan ben je verloren. En wat is dan de zin van het leven? Volgens Frankl is dat dus de verkeerde vraag! Het is niet aan ons om naar de zin van het leven te vragen. Het is het leven zelf dat vragen stelt aan ons.

Leven betekent dat wij verantwoording moeten nemen voor datgene wat ons in het leven overkomt. Dat wij zo goed mogelijk proberen om te gaan met datgene wat we tegenkomen. De manier waarop wij antwoord geven op levensvragen, dát is onze persoonlijke manier van betekenis geven aan het leven. Het leven stelt de vraag aan jou: wat is de zin van jouw leven?

MARK BOS: JE HOEFT HET NIET TE WETEN

'Klinkt leuk, dat je zelf zin geeft aan het leven. Maar doe het maar eens! Er zijn zoveel mogelijkheden, zoveel visies en meningen. Keuze genoeg. Maar hoe kies je dan?

In mijn werk als humanistisch geestelijk verzorger voor studenten op de universiteit sprak ik daar vaak over met jonge mensen.

Veel studenten hebben stress. Ze willen graag goed scoren, zodat ze een goede baan kunnen krijgen.

Maar het liefst ook een leuke relatie, goede vrienden, een fit lichaam en genoeg geld om leuke dingen te kunnen doen. Van zoveel wensen kun je behoorlijk stress krijgen, en ook gedeprimeerd raken als dingen niet lopen zoals je wilt. Het is niet aan mij om mensen te vertellen wat ze wel en niet moeten doen en willen. Maar ik help ze wel met nadenken over wat echt van belang is. En ook of de verwachtingen reëel zijn.

Een studente was bijvoorbeeld heel ongelukkig omdat ze niet was toegelaten voor een stage bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Ze durfde het thuis niet te vertellen. Ik vroeg haar waarom die stage zo belangrijk voor haar was. Ze vertelde dat ze heel graag iets aan onrecht wil doen in de wereld. En toen besepte ze zich dat dat op veel verschillende manieren kan, en niet alleen bij het ministerie. Ze voelde zich enorm opgelucht en had weer iets meer zin in het leven.

Ik denk dat er teveel druk is om te weten wat je wilt in het leven. Het is belangrijker om te weten wat je belangrijk vindt: je waarden. En dan ontstaat er vanzelf wel een pad richting dingen die je kan doen.'

Dialogovragen

- Welke dingen maken het leven het meest zinvol voor mensen?
- Kan iedereen in principe gelukkig worden?
- Heeft het leven zin of is het zinloos?
- Wat maakt dat mensen het leven als zinloos kunnen ervaren?
- Welke vragen stelt het leven aan jou?

Je moet de waarheid
niet verwarren
met de mening
van de meerderheid

.....

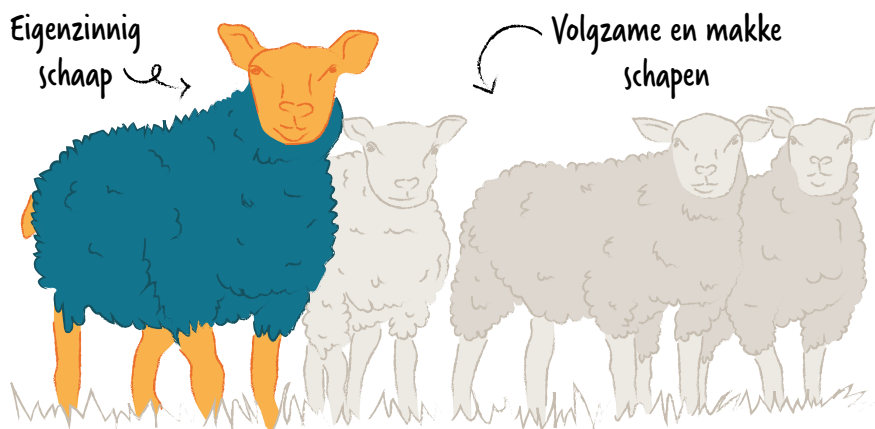
Loesje

3. Vrijdenken

Wat is de waarheid?

Vrijdenkers zijn mensen die zo onafhankelijk mogelijk proberen te zijn in hun denken. In hoeverre dat mogelijk is, is een belangrijke vraag voor hen. Een goede oefening in het vrije denken is het tegenovergestelde beweren van de gangbare opinie en dan eens kijken hoe lang je dat kunt volhouden met allerlei voorbeelden en argumenten.

Tegen de stroom in, tegendraads en behoorlijk eigenwijs, dat is vrijdenken. De georganiseerde vrijdenkersbeweging in Nederland bestaat al meer dan 150 jaar. De Dageraad (later De Vrije Gedachte) werd opgericht in 1856 en haar belangrijkste motto was: Denken zonder dogma's. Een dogma is een vaststaand geloofsartikel dat geen bewijs nodig heeft. De vrijdenkers bonden de strijd aan met de bevoogding en de dogmatiek van de kerken, die naar hun mening veel te veel macht en invloed hadden en mensen veranderden in volgzaame en makke schapen.

Ik zoek naar
het 'ware'

Een vrijdenker daarentegen is iemand die zelfstandig zoekt naar 'het ware, het goede en het schone'.

De eerste vrijdenkers hebben zich vooral afgezet tegen geloof en kerk. Aanvankelijk werd nog wel aangenomen dat God het heelal geschapen had, maar dat God het vervolgens heeft losgelaten en niet meer ingrijpt.

Het vrijdenken heeft zich van daaruit steeds meer ontwikkeld als een atheïstische levensvisie: 'Er is geen God'.

Vrijdenken legt de nadruk op het menselijke verstand en de eigen verantwoordelijkheid: met recht en rede.

Een bekende vrijdenker was Multatuli (pseudoniem van Eduard Douwes Dekker), die in zijn boek *Max Havelaar* de wrede behandeling van de bevolking in Nederlands-Indië door de Nederlandse bestuurders aan de orde stelde. Hij schreef voor *De Dageraad* in 1961 'het gebed van den onwetende'. Het gedicht doet een sterk appèl op het vermogen zelf na te denken maar toont tegelijkertijd de worsteling met de zin van het leven en het niet bestaan van God:

*Ik weet niet of we zijn geschapen met 'n doel,
Of maar bij toeval dáár zijn. Ook niet of een God
Of ... Goden zich vermaken met ons leed, en schimpen
Op de onvolkomenheid van ons bestaan. Als dit zo waar
Zou 't vreselijk zijn! Aan wien de schuld
Dat zwakken zwak zijn, zieken krank en dommen dom?*

- Multatuli -

Multatuli zag dit gedicht, dat eindigde met 'Oo God, er is geen God!', zelf als een afscheidskreet van het geloof.

Hij was er van overtuigd dat 'ieder die ernstig de waarheid wil en de werkelijkheid in 't aanzicht durft te zien, tot vrede zal komen'.

Een andere bekende vrijdenker en humanist is Anton Constandse.

Deze journalist, radiomaker en schrijver verzette zich in zijn radioprogramma sterk tegen het geloof, kapitalisme, kolonialisme en imperialisme.

De filosoof en vrijdenker Alain de Botton haalt troost uit de filosofie. Er is geen betere remedie tegen angst en frustratie dan goed nadenken. 'Niet alles waardoor we ons beter voelen is goed voor ons. Niet alles wat pijn doet, hoeft slecht te zijn.' Nuchter nadenken kalmeert de geest.

Toch beweert De Botton dat de seculiere samenleving veel kan leren van religies. Proberen te bewijzen dat God niet bestaat kan een geliefd tijdverdrijf zijn van atheïsten. Waar het werkelijk om gaat is niet zozeer de vraag of er een God is, maar hoe je verder redeneert als je hebt besloten dat God niet bestaat. Religie heeft wel degelijk iets te bieden als het gaat om zaken als gemeenschapszin, ethiek, onderwijs en kunst. In zijn boek *Religie voor atheïsten* zet hij de dogmatische kanten van religie overboord en filtert dan enkele aspecten uit die religies die troostrijk kunnen zijn voor ongelovige en sceptische mensen.

De vrijdenkersbeweging heeft in de loop der tijd een sterk atheïstisch karakter gekregen en zich dikwijls strijdbaar opgesteld. Ze vonden vooral dat ook mensen die niet kerkelijk waren, serieus genomen moesten worden. Op hun beurt namen de meeste atheïsten het geloof niet altijd serieus. Geloven in een god is voor de vrijdenker iets irrationeels of misleidend, zoals Dawkins in zijn boeken steeds benadrukt. De essentie van het vrijdenken ligt zoals De Botton ook zegt, niet in het atheïsme, maar in de vrijheid. Vrijdenken is een levenshouding, waarin het vrije, onbevooroordeelde onderzoek centraal staat.

Een vrijdenker ziet het als gevaarlijk als een individu zichzelf verliest in een groep, een partij of een massabeweging of als mensen rede en kritisch bewustzijn inruilen voor irrationaliteit en onderwerping.

DURF VRIJ TE DENKEN!

GUUS KUIJER: LAAT JE NIKS WIJSMAKEN!

Door je te verdiepen in anderen en door het lezen van verhalen kun je jezelf ontwikkelen. Je kunt op ideeën komen van wat je interessant vindt en waar je je werk van zou willen maken. Op die manier zouden leraren op scholen ook veel meer naar de lesstof moeten kijken. De persoonlijke ontwikkeling zou belangrijker moeten zijn dan de examens.

Zo schrijft de bekende kinderboekenschrijver Guus Kuijer dat hij aan school-diploma's niet zoveel waarde hecht: 'Het betekent niets meer dan dat je vlijtig je lesjes uit je hoofd hebt geleerd en opgezegd bij een examen. Het is in ons onderwijssysteem mogelijk dat je er even dom uitkomt als je erin gegaan bent, alleen dan gediplomeerd.'

Word je van naar school gaan dan echt niet slimmer? Als dat zo is, waarom zou je dan nog naar school gaan of een opleiding volgen? Op school verzamel je kennis. En het is handig als je die kennis kunt onthouden. Slim ben je pas als je er daadwerkelijk iets mee kunt. Als je zelf gaat nadenken en verbanden gaat leggen. Echte wijsheid ontwikkel je door zelf na te denken. Van docenten kun je dingen voor kennis aannemen, maar laat je vooral niets wijsmaken op school.

TIM HOFMAN: IK GELOOF NIET IN LABELS

‘Echt religieus ben ik niet opgevoed. Ik ging naar een christelijke basisschool en ben gedoopt. Maar ik weet niet wat mijn ouders precies geloven en dat deed er thuis ook niet toe. Ik herinner me dat ik vroeger in God geloofde. Dat gaf een warm en veilig gevoel, maar op een gegeven moment rond mijn elfde of twaalfde dacht ik: ik geloof er gewoon niets van. Mijn ouders zeiden: ‘kijk maar wat je doet.’

Pas rond mijn zeventiende ben ik me druk om religie gaan maken. Ik had een partner die streng religieuze vrienden had. Zij zaten dan in achterkamertje op een verjaardagsfeestje te bidden, deden mee aan genezingsdiensten en vonden homoseksualiteit gek. Toen ervoer ik hoe beklemmend religie kan zijn. Of ik mezelf een humanist noem? Ik geloof niet in labels. Zo noem ik mezelf ook geen atheïst, omdat dan God alsnog centraal staat. Maar ik deel waarschijnlijk wel de waarden van het ‘humanisme’.

bron: humanistischverbond.nl

Dialogovragen

- Waarom zijn mensen godsdienstig?
- Kan je zeggen dat godsdiensten goed of slecht zijn?
- Gaat de wetenschap antwoord op alle vragen vinden?
- Zal er altijd een rol blijven voor godsdiensten?
- Kun je wel echt vrij denken?

Er zijn heel veel manieren van meditatie en
'spiritueel' onderzoek die ons welzijn enorm
kunnen vergroten, zonder van ons te eisen
dat we ergens zomaar in geloven.

.....

Sam Harris

4. Spiritualiteit

Is er meer tussen hemel en aarde?

Spiritualiteit wordt vaak geassocieerd met allerlei vaagheid of 'zweverigheid'. Dat is jammer, want daarmee voelen wel- denkende mensen zich in de hoek gezet. Spiritueel georiënteerde humanisten stellen het mens-zijn centraal maar erkennen hun diepere, innerlijke belevingswereld als een bron van zin.

Ze ervaren ontzag voor iets dat het mens-zijn ontstijgt en zijn gericht op verbinding tussen binnen- en buitenwereld en tussen verschillende levensgebieden onderling (werk, relaties, natuur, kunst).

Door open te staan voor nieuwe ervaringen kan men geraakt worden en kan men verwondering ervaren over de veelzijdigheid of grootsheid van het leven. Sommige humanisten vinden het juist humanistisch om spiritualiteit te onderzoeken, omdat het humanisme bij uitstek geïnteresseerd is in wat mensen ervaren en beleven.

Je moet het leven onderzoeken en spiritualiteit kan gezien worden als een kritisch zelfonderzoek en een zoektocht naar datgene wat ons verbindt.

Een vraagstuk dat de gemoederen regelmatig bezighoudt is of een humanistische visie op het leven kan samengaan met een of meer uitgangspunten van religieuze tradities. 'Inclusief humanisten' vinden van wel, omdat sommige humanistische waarden ook voor andere stromingen van belang zijn, bijvoorbeeld respect of solidariteit. Op andere punten, bijvoorbeeld over het ontstaan van het leven of de dood, blijven er dan wel verschillen. Anderen vinden dat het humanisme zich vooral definieert door datgene waarin het zich onderscheidt van andere stromingen.

In dat geval spreken we ook wel van 'exclusief humanisme'. Spirituele humanisten vinden de ervaring een belangrijke bron van kennis omtrent wereld en bestaan. Zij vinden dat er teveel nadruk is op de ratio, het denken, omdat de innerlijke ervaring en intuïtie net zo goed een belangrijke bron zijn van kennis over het leven. Deze humanisten hebben ook een open houding naar praktijken uit andere religieuze tradities, zoals meditatie of bezinning.

Sommige spirituele humanisten sluiten de mogelijkheid van het bestaan van 'iets hogers' niet uit. Zij vinden wel dat het geloof in een hogere macht of werkelijkheid nooit als argument kan worden gebruikt om aan de verantwoordelijkheid voor je eigen leven te ontkomen. De individuele mens heeft altijd het laatste woord.

Ook binnen verschillende religieuze tradities vind je humanistische denkers. Zij benadrukken dat alles wat er over God gezegd wordt, altijd van mensen komt. Zo zei de uit Egypte gevluchte islamoloog Nasr Abu Zayd dat de Koran misschien wel door God is geïnspireerd, maar door mensen is opgeschreven, en dus bekritiseerd mag worden. Deze uitspraak kostte hem bijna zijn leven, omdat dit tegen het zere been is van veel fundamentalistische gelovigen die menen dat de Koran het letterlijke woord van God is.

Binnen de christelijke traditie zijn er ook humanisten, zoals het Apostolisch Genootschap, die zichzelf bewust humanistisch-christelijk noemen. En in de islam zijn er de Alevieten, die geloven dat God in de mens zelf zit, en mensen dus zelf verantwoordelijk zijn voor een goed leven.

Het hoort wel bij humanisten om kritisch te zijn over religies. Dat geldt eigenlijk voor elke overtuiging. Toch kunnen we ons volgens spiritueel humanisten ook laten inspireren door religieuze teksten omdat deze tot onze verbeelding spreken. Wellicht kunnen we uit de symboliek van sommige verhalen ook wel iets van levenswijsheid halen.

Zo schreef Guus Kuijer De Bijbel voor ongelovigen. Kuijer werd grootgebracht met de Bijbel, maar al vanaf zijn tiende drong het tot hem door dat hij niet geloofde.

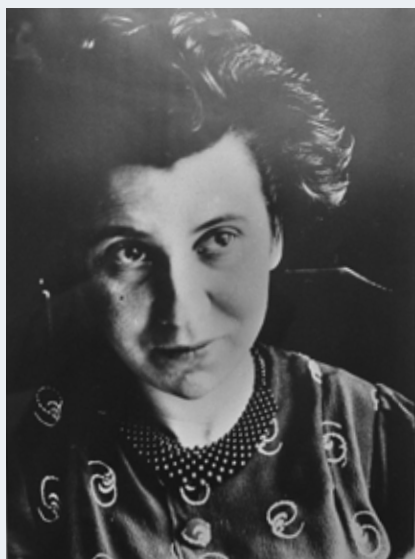
De verhalen uit de Bijbel bleven hem echter fascineren, niet om hun vrome inhoud, maar om hun vertelkracht. In zijn boek brengt Kuijer Bijbelse verhalen op een hele bijzondere en frisse manier tot leven. Hij selecteert, interpreteert en voegt net als zijn oude schoolmeester zaken toe. Maar waar zijn schoolmeester de nadruk legde op geloof, dankbaarheid en vergeving vertelt Kuijer vooral verhalen over twijfel, tegenspraak, ongehoorzaamheid en zelfs ongelooft.

De Bijbel is in die zin een veelzijdige verzameling boeken. Het is maar waar je de nadruk oplegt. Guus Kuijer ziet de Bijbel niet als een vroom traktaat, maar eerder als een verslag van een reis waarvan het doel en de bedoeling onzeker zijn. De menselijke aard wordt erin beschreven. Een 'zie de mens' in zijn grootsheid, maar zeker ook in zijn klein zieligheid. Tot op de dag van vandaag begrijpen we dat het leven een zoektocht is. De worsteling met die oude teksten is in zekere zin een worsteling met het raadsel dat leven heet.

ETTY HILLESUM: PERSOONLIJKE SPIRITUALITEIT

Etty Hillesum was een Joods-Nederlandse vrouw. Zij is bekend geworden door dagboeken die na de oorlog gepubliceerd werden. Hierin valt vooral op dat zij in korte tijd een grote persoonlijke en spirituele ontwikkeling doormaakte. Zij stierf in 1943 op 29-jarige leeftijd in het concentratiekamp Auschwitz. Er zijn humanisten die haar teksten te religieus of zweverig vinden, maar er zijn er ook die haar zeer inspirerend vinden en een voorbeeld voor het ontwikkelen van een eigen persoonlijke spiritualiteit.

In 1942 schreef zij: 'Het leven is zo grappig en zo verrassend en zo eindeloos genuanceerd en op iedere bocht van de weg is plotseling weer een heel ander uitzicht. De meeste mensen hebben clichévoorstellingen over dit leven in hun hoofd, men moet zich innerlijk bevrijden van alles, van iedere verstarde voorstelling, van iedere leuze, van iedere gebondenheid, men moet de moed hebben alles los te laten, iedere norm en ieder conventioneel houvast, men moet de grote sprong in de kosmos durven wagen en dan, dan is het leven zo eindeloos rijk en overvloedig, zelfs tot in het diepste lijden...'

Etty Hillesum moedigt ons daarbij aan om voorbij de woorden te denken. Woorden zijn ook maar woorden. Ervaringen zijn veel rijker dan taal kan beschrijven.

Het gaat minder over waarheid en meer over een diepere ervaring: 'En woorden als God en Dood en Lijden moet men weer vergeten. En men moet weer zo eenvoudig worden en woordeloos worden als het koren, dat groeit of de regen, die valt. Men moet alleen maar zijn...'

BAS VAN DER SIJDE: FILOSOFEREN OVER GOD

‘Ik geloof niet echt in God, maar ik vind het wel leuk om over God te filosoferen. Veel gelovigen hebben ook minder traditionele opvattingen of filosofieën over God. De atheïstische dominee Klaas Hendrikse zei bijvoorbeeld dat God niet bestaat zoals bijvoorbeeld een appeltaart bestaat. God bestaat niet, maar ‘ontstaat’. Hendrikse beschreef God als ‘iets wat met je meetrekt’. Dat verwijst naar het Joodse volk dat na jarenlange onderdrukking in Egypte onder begeleiding van Mozes door de woestijn trekt op weg naar het beloofde land.

Ik zie God als een filosofisch concept waarop grote menselijke gevoelens geprojecteerd worden. De christelijke theoloog Harry Kuitert – ook wel als humanist beschouwd – schreef: ‘Alles wat er over Boven wordt gezegd, komt van beneden, ook de uitspraak dat het van Boven komt.’

Als je op die manier kijkt, is het ook voor humanisten heel interessant om de Bijbel of andere religieuze teksten te lezen. Want dan zijn die teksten meer een vorm van literatuur en poëzie, waar je troost of andere lessen uit kan halen.’

We kunnen er niet omheen: de laatste tijd komen er steeds betere en modernere Goden op de markt. God 2.0, God 3.0. Het is bijna niet bij te houden. Ik raad iedereen dan ook sterk aan om zich eerst goed voor te laten lichten voordat zij overstappen op een andere God.

Laat u niet zomaar verleiden door goedkope aanbiedingen of mooie oneliners! Lees de kleine lettertjes! Vraag een proeftijd aan, zodat u de nieuwe God altijd weer kan ruilen als Hij niet bevalt en u niet meteen voor jaren aan Hem vastzit!

Bron: vrij naar 'Anton Dingemans', een cartoon van Pieter Geenen in: Trouw, 11-11-2014.

Dialogovragen

- Is er meer dan dat we met onze zintuigen kunnen ervaren en met ons verstand kunnen beredeneren?
- Zijn mensen 'van nature' religieus?
- Is God helemaal door mensen bedacht?
- Heb je wel eens een spirituele ervaring gehad?
Wat betekent dat voor je?
- Zouden humanisten ook aan yoga en meditatie kunnen doen?
En bidden?

Niemand kan de brug voor je bouwen waarover juist jij
de rivier van het leven moet overschrijden,
niemand behalve jij alleen. Weliswaar zijn er talloze
paden en bruggen en halfgoden die je naar de andere
oever willen dragen, maar alleen voor de prijs van je
eigen ik: je zou jezelf verpanden en verliezen.
Er is in de wereld één weg die niemand kan gaan behalve
jij: waarheen hij leidt? Vraag niet, ga hem.
Wees vrij je eigen pad te volgen!

.....

Friedrich Nietzsche

5. Levenskunst

Moet het leven altijd leuk zijn?

Zoals gezegd hebben humanisten geen heilig boek of 10 geboden waar ze leefregels kunnen vinden voor een goed leven. Maar hoe doe je dat dan? Hoe maak je van jouw leven dan ook een goed en mooi leven? Eén van de antwoorden daarop is 'levenskunst'. Levenskunst gaat erover dat je je leven niet 'zomaar' leeft, maar er echt probeert iets van te maken. De beste versie van jezelf.

De filosoof Michel Foucault heeft het idee van levenskunst geïntroduceerd. Het viel hem op dat in onze samenleving kunst met voorwerpen te maken heeft en niet met mensen of met het leven. Kunst is een specialiteit geworden van experts die men kunstenaars noemt. Foucault vroeg zich af waarom niet iedereen van zijn leven een kunstwerk maakt. 'Waarom is die lamp, dat schilderij, dit huis wel een kunstwerk en mijn leven niet?'

We worden overspoeld met informatie. De wereld draait door. Het is de kunst om niet op te gaan in onbenulligheden, zich zonder meer neer te leggen bij de dagelijkse gang van zaken of zichzelf voorbij te vliegen in de hectiek van alle dag. Het gaat erom bewust en op authentieke wijze richting en vorm te geven aan het leven.

Levenskunst kan opgevat worden als een levenshouding om met alle mogelijkheden en beperkingen waarmee de mens te maken krijgt richting en betekenis te geven aan zijn of haar leven. Dat je je niet laat leven, maar je leven zelf in de hand neemt.

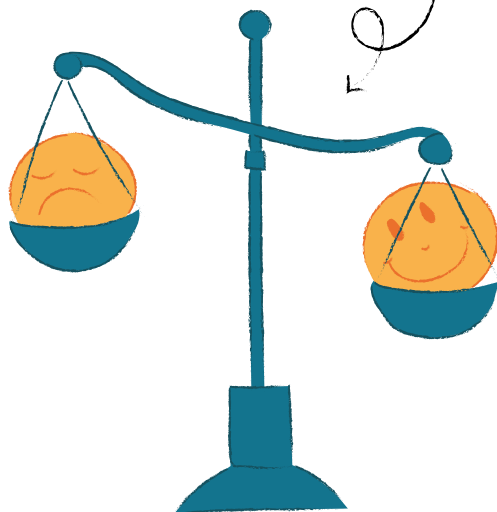
Waarom zouden we dat willen doen?

Het is volgens levenskunst filosofen een antwoord op een kwaal van deze tijd. Er is zoveel te kiezen, en er zijn zoveel meningen, dat we onszelf daarin makkelijk kwijtraken. We willen zo veel mogelijk in zo kort mogelijke tijd doen. En in de tijd die over is, willen we ook nog even snel iets afhandelen. Als we niet uitkijken, gaan we helemaal op in onbenulligheden en gaan we voorbij aan de vraag wat wezenlijk belangrijk is in het leven. Met alle haast en stress in de huidige tijd moeten we zorgen dat we niet onverschillig worden, dat we alleen nog maar doen waar we zin in hebben of wat we móeten doen. Levenskunst is een eigen manier om aan ons bestaan vorm en inhoud te geven en er iets moois van te maken. Zodat we aan het eind van ons leven kunnen zeggen: 'zo was het goed, zo was mijn leven inderdaad bedoeld.'

Joep Dohmen (hoogleraar en bekende schrijver over levenskunst) noemt levenskunst een nieuwe publieke moraal, die mensen ertoe beweegt bewust in het leven te staan en te streven naar sociale verwerkelijking. Op die manier kunnen we onverschilligheid en de middelmaat ontstijgen en samen met anderen een zinvol leven leiden. De vraag is natuurlijk, hoe doe je dat dan?

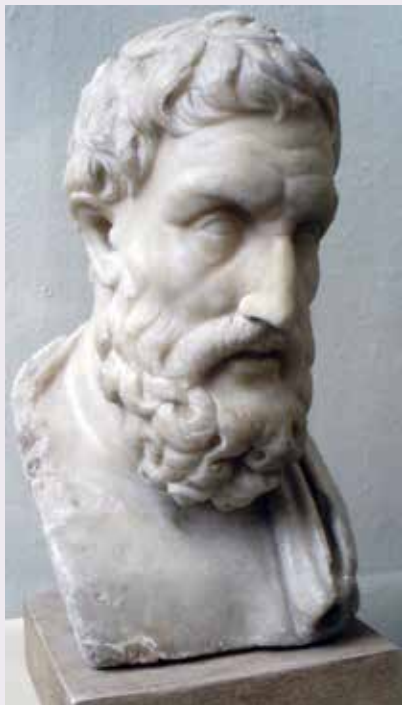
Mensen van vroeger en nu hebben daar allerlei ideeën over ontwikkeld. Het is in ieder geval belangrijk om stil te staan bij je waarden, bij dat wat je echt van belang vindt in het leven. Is dat familie, is dat je carrière, de liefde? Het kunnen natuurlijk meerdere dingen zijn. Te leven in overeenstemming met waarden die je zélf hebt onderzocht, en zelf hebt gekozen, dat helpt je richting een goed leven. Maar een leven mag ook mooi zijn, net als een kunstwerk. Dat betekent dat het ook gaat om genieten van het feit dat je mens bent. Bewegen, eten, mooie kleding dragen, samenzijn, de liefde bedrijven, het kan er allemaal bij horen.

Hoe is jouw balans
tussen geluk en ongeluk?

Maar, zoals de oude Griekse hedonist Epicurus al zei, dat betekent niet dat je je constant aan genot overlevert. Want dat brengt uiteindelijk juist ongeluk. Dan wil je er steeds meer van. Ook goed omgaan met pijn en verdriet is een hele kunst. Die kant hoort nou eenmaal bij het leven. We moeten dat niet uit de weg gaan, maar er mee leren omgaan en er van leren. Geluk en ongeluk zijn twee kanten van dezelfde medaille. Het gaat om het vinden van de goede balans.

EPICURUS: HEDONISME EN GENIETEN VAN HET LEVEN

Het hedonisme verwijst naar een levenswijze die genot ziet als het hoogste doel in het leven.

We denken bij het woord hedonisme misschien aan 'lang leve de lol', 'groot is mooi en veel is lekker' en 'seks, drugs en rock & roll'. Toch had de oude Griekse filosoof (hij leefde 3 eeuwen voor onze jaartelling) met hedonisme iets anders voor ogen dan een oppervlakkige vorm van lustbevrediging.

In de filosofie en levenskunst van Epicurus gaat hedonisme om te beginnen gepaard met een heleboel waarschuwingen. Zoeken naar genot op korte termijn, dat leidt volgens Epicurus niet tot bevrediging.

Integendeel. Wie teveel eet, wordt ongezond. Te veel drinken leidt tot een kater. Teveel seks kan leiden tot een verslaving. De conclusie van Epicurus is dat een kortzichtige genotzucht leidt tot verslavingen en bovendien moeten we in het leven nu eenmaal minder leuke dingen doen om leuke dingen te bereiken. Bijvoorbeeld: sporten is niet altijd leuk, maar je voelt je er op de lange termijn wel beter door. Voor Epicurus is het streven naar genot wel het hoogste doel, maar je moet er niet als een kip zonder kop achter aan rennen. Echt genot is volgens hem tevredenheid en dat bereik je door niet te veel te willen en je vrij te maken van angsten en pijn. Klamp je niet te veel vast aan spullen en luxe, daar wordt je alleen maar ongelukkig van. Het streven naar gemoedsrust is het belangrijkste in het leven, want dat geeft de meest duurzame vorm van plezier op langer termijn...

EPICTETUS: STOÏCIJNSE LEVENSKUNST

Als humanist kun je inspiratie halen uit de stoïcijnse filosofie.

Stoïcijns is nuchter nadenken en je niet laten meeslepen door emoties of irrationele gedachten. We hebben als mens weinig invloed op wat er in de wereld gebeurt. Onze vrijheid zit 'm meer in onze reactie op gebeurtenissen. Ook in de hedendaagse psychologie wordt dit idee nog steeds volop toegepast. Bijvoorbeeld: je staat je bij de bushalte op te winden dat de bus maar niet komt. Je bent geïrriteerd omdat je te laat op school komt en een repetitie mist. Als je je door je emoties laat meevoeren, word je boos of verdrietig en denk je: 'mijn hele dag is verpest en misschien blijf ik dit jaar wel zitten.' Enzovoort.

Een stoïcijn weet wat hij nodig heeft: gemoedsrust! De bus die vertraagd is kun je niet versnellen. Je hebt geen macht over deze situatie. Waar je wel macht over hebt is je houding tegenover dit voorval. De stoïcijn Epictetus zei: 'Het zijn niet de dingen die ons van streek maken, maar de opvattingen over die dingen.' Het is niet de vertraagde bus die de gemoedstoestand verstoort, maar het feit dat je vindt dat die bus op tijd had moeten zijn en je irritatie daarover. Volgens Epictetus moeten we het gemoed in een toestand van rust brengen: In een zekere 'onverstoorbaarheid'. Laat je niet gek maken door je emoties!

REINE REK: LICHAAMELIJKE LEVENSKUNST

‘Levenskunst? Om heel eerlijk te zijn vind ik het wat hoogdravend klinken. ‘Het beste uit het leven en jezelf halen’. Hoe doe je dat in hemelsnaam? En het voelt verdraaid vaak alsof je geen idee hebt wat je aan het doen bent. Ik kan je een geheim vertellen: dat blijft zo! Hoe oud je ook bent. Alleen maak je je er wat minder druk om. De zin van het leven mag wat mij betreft veranderd worden in ‘zin in het leven’. Er zin in hebben is een simpel iets. Je weet het meestal meteen. ‘Ja daar heb ik zin in’ of ‘nee daar heb ik geen zin in’. Ook al durven we het misschien niet altijd te zeggen. En genot speelt daar een belangrijke rol in.

Het is mooi en goed om naar een waarschuwing zoals die van Epicurus te luisteren. Teveel van iets is meestal geen goed idee. Maar hoe weet je wat te veel is? Het wordt maar al te snel een rationele regel. En laten we eerlijk zijn: genieten is niet iets wat je met je kop doet maar juist met je lijf!

En laat je lijf je nou heel goed kunnen vertellen wanneer je te veel (een volle kerstdinerbuik) of te weinig (dat muffe gevoel als je niet genoeg beweegt) van iets hebt gedaan.

Je lichaam vertelt je vaak heel helder wat je lekker vindt en wat niet. Alleen leert niet iedereen hoe je er naar moet luisteren. Of worden de signalen van je lichaam niet serieus genomen. Die signalen zijn soms subtiel en ook best eng om te volgen. Denk maar aan een vrijpartij. Het kan soms verdraaid eng zijn om je grenzen aan te geven of te communiceren wat je lekker vindt en wat je voelt. Dat is mega kwetsbaar. Maar geloof me, alles wordt genotvoller als je gevoelig durft te zijn. Iedere aanraking is dieper. En ja, ook alle spannende dingen voel je beter. Bijvoorbeeld je angst voor afwijzing. Vrij dus vooral met mensen waar je gevoelig bij durft te zijn. Dan is het lekkerder! Dat is ook een vorm van levenskunst.’

Dialogovragen

- Moet het leven altijd leuk zijn?
- Kan een leven een kunstwerk zijn?
- Is iets goed als het goed voelt?
- Hoe bepaal je of een leven een goed leven is?
- Wat zou jij kunnen doen om van je leven een kunstwerk te maken?

We zijn als mensen van elkaar afhankelijk.
Samenwerking is daarom uiteindelijk beter dan competitie.

.....

Jaap van Praag

6. Politiek

Is de samenleving vrij en rechtvaardig genoeg?

Humanisme is voor een deel gericht op het geven van betekenis aan het eigen bestaan: zingeving. Tegelijkertijd spannen veel humanisten zich in voor een betere samenleving. Want voor een goed leven is ook een goede samenleving nodig. Hoe kan je gelukkig zijn in een samenleving waar mensen onderdrukt worden? Een goede samenleving is een humane samenleving, en het verbeteren van de samenleving noemen we daarom ook wel humanisering.

Humanisering is het streven naar:

- verhoudingen tussen mensen die menselijke waardigheid bevorderen;
- een inrichting van de samenleving die naleving van de mensenrechten bevordert;
- structuren die vrijheid en welzijn voor iedereen waarborgen.

In de westerse samenleving geldt autonomie als een groot goed. Autonomie betekent dat je zelf bepaalt hoe je je leven inricht. Dit brengt soms met zich mee dat mensen zich als individu opstellen en hun leven niet laten bepalen door anderen. Menswaardig samenleven heeft echter nog iets anders nodig: zorg voor de zwakkeren, solidariteit met minder bedeelden en het tegengaan van grote maatschappelijk verschillen. Een humane samenleving is een samenleving waar de economie niet een doel op zich is, maar die ten dienste staat van menselijk welzijn. Er is niets mis met bedrijven die winst maken, maar het is wel belangrijk dat winsten rechtvaardig worden verdeeld, zodat de hele samenleving er van kan profiteren.

Mensenrechten

Een humane samenleving is dus een zorgzame samenleving. Maar het is ook een samenleving waar mensen vrij kunnen zijn om zichzelf te zijn. Nogal wat humanisten zijn wars van opgelegde regels van hoe het hoort. Het humanisme kent geen Bijbel of (heilige) geschriften. Mensen bepalen zelf (en met elkaar) wat goed is en wat niet. Ideeën daarover hebben we in de geschiedenis wel vastgelegd in verhalen, kunst en officiële documenten. Daarom zou je de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens als een belangrijke richtlijn of uitgangspunt kunnen zien voor humanisten. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is geen document alleen van humanisten, maar het realiseren van de grondrechten uit deze Verklaring, voor en met alle mensen van de wereld, dat zou je als de basis van het humanisme kunnen zien.

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens begint met de volgende drie punten:

- Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid geboren.
- Een ieder heeft rechten en vrijheden zonder onderscheid van ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijk afkomst, geboorte of andere status.
- Iedereen heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.

Activisme

Veel humanisten denken niet alleen na over een betere samenleving maar komen ook in actie. Voor hun is het verbeteren van de wereld een belangrijke bron van zingeving. Er zijn een aantal onderwerpen in het bijzonder waar humanisten de afgelopen decennia voor gestreden hebben. Bijvoorbeeld:

- gelijke rechten voor LHBTI+ mensen, zoals het homohuwelijk of meer-ouderschap
- vrije toegang tot abortuszorg
- het mogelijk maken van euthanasie, zodat mensen over hun eigen dood kunnen beslissen
- een seculiere samenleving, scheiding van kerk en staat
- vrijheid van meningsuiting, zoals het opheffen van het verbod op godslastering
- openbaar onderwijs, waarbij kinderen van allerlei achtergronden bij elkaar komen en van elkaar leren
- democratie en inspraak van burgers op het beleid van de overheid

HARRY KUNNEMAN: LEERZAME WRIJVINGEN

Filosoof Harry Kunneman zegt dat het belangrijk is dat we in de samenleving juist verschillend zijn en daarover kunnen praten. Al sinds de vroegste geschiedenis zijn mensen het grondig met elkaar oneens geweest. Dat is op zich geen probleem. De echte problemen ontstaan wanneer de een zijn mening wil opleggen aan de ander. Of als iedereen hetzelfde moet denken. In de samenleving zie je in de ene periode dat er sprake is van 'vrijheid, blijheid'. Iedereen mag doen wat hij wil. Uiteindelijk kan dit ontaarden in onverschilligheid voor anderen.

Als dat uit de hand loopt, volgt de andere periode, waarin de overheid probeert 'normen en waarden' op te leggen. Dat is lastig, want je kunt mensen niet dwingen om op een bepaalde manier te leven of er een algemeen aanvaarde overtuiging op na te houden. Juist de verschillen tussen mensen zijn interessant. Dat maakt het leven nu juist zo boeiend. Natuurlijk kunnen die meningen botsen en kunnen verschillende overtuigingen wrijvingen oproepen. Maar zolang de medemenselijkheid niet uit het oog wordt verloren, kunnen wrijvingen leerzaam zijn en leiden tot een vorm van samenleven waarin ieders persoonlijke opvatting telt. Altijd openstaan voor een dialoog met anderen, altijd bereid zijn verantwoording af te leggen voor je eigen handelen en een bijdrage leveren aan een humane samenleving. Dat zou je de drie 'geboden' van het humanisme kunnen noemen.

De drie 'geboden'
van het Humanisme

Altijd openstaan
voor een dialoog
met anderen

een bijdrage leveren aan
een humane samenleving

Altijd bereid zijn
verantwoording
af te leggen voor
je eigen handelen

MARIEKE KEIJZER: POLITIEK BETEKENT VRIJHEID VERDEDIGEN

‘Op een festival word je een keer gepakt met een pilletje op zak. Bij een avondje uit ben je onterecht aangehouden, voor iets wat je niet gedaan hebt. Wat er daarna met je gebeurt, wordt door de politiek besloten. Daar maken ze de ‘spelregels’. En als je de spelregels kent, heb je een grotere kans om te winnen. Dan kun je beter opkomen voor jezelf en anderen. Dat is de belangrijkste reden waarom ik politiek niet ‘ver van mijn bed’, maar juist heel belangrijk vind. Het is een belangrijke manier voor mij om de wereld om me heen een beetje beter te maken, om te zorgen dat iedereen gelijke kansen krijgt.

Voor mij is vrijheid één van de belangrijkste waarden in politiek. Ik wil de vrijheid hebben om zelf keuzes over mijn leven te maken. Met stemmen, met actievoeren of zelfs door zelf de politiek in te gaan kun je zorgen dat wetten die vrijheid beschermen worden aangenomen. Maar vrijheid betekent niet dat je alleen maar moet doen waar je zelf zin in hebt. We moeten ook rekening houden met elkaar. En als we niet opletten, kunnen vrijheden ook ineens afgeschaft worden.

De geschiedenis leert ons heel veel over democratische en humanistische waarden. Het laat zien dat we die waarden nooit voor lief moeten nemen. Democratie is voor mij dus het middel om onze vrijheid te verdedigen!

Dialogovragen

- Is de Nederlandse samenleving een vrije samenleving voor iedereen?
- Op welk vlak zou Nederland nog een meer humane samenleving kunnen worden?
- Kan een samenleving ook té vrij zijn?
- Welke groepen ervaren op dit moment onvrijheid of zelfs onderdrukking?
- Hebben we ook een verantwoordelijkheid naar mensen in andere landen?

We zullen nooit perfect zijn.

Dat neemt niet weg dat we ontzettend ons best kunnen
doen om in ieder geval zo goed mogelijk te worden.

We zullen, wat we ook doen, de aarde altijd schade
toedoen. Windmolens zijn tenslotte ook niet van gras.

Het probleem is nu dat de balans scheef is.

We brengen té veel schade toe, en dat moet minder.

Veel minder.

.....

Dennis Storm

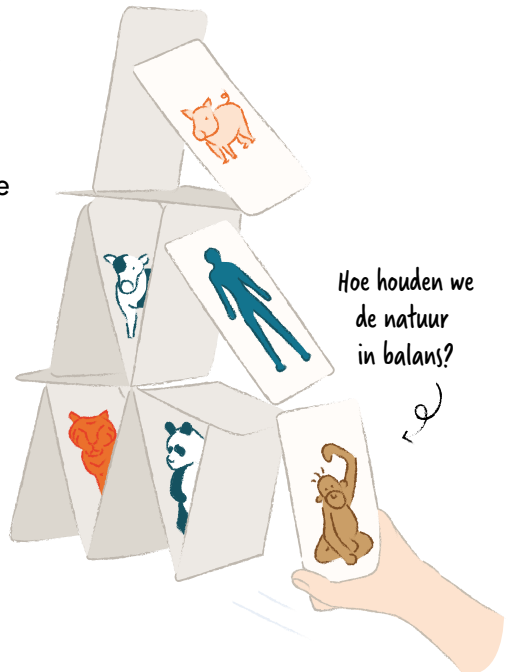
7. Groen

Is de mens de baas over de natuur?

Humanisten wordt nog wel eens verweten dat de mens wel erg centraal staat in hun levensbeschouwing. Natuur en milieu spelen volgens deze kritiek slechts een beperkte rol. Een aantal humanisten heeft zich deze kritiek aangetrokken. Zij willen door middel van het stimuleren van een kritisch debat en onderlinge uitwisseling het nadenken bevorderen over milieuvraagstukken, duurzaamheid en dierenwelzijn. Deze zogeheten 'groene humanisten' of 'ecohumanisten' streven ernaar dat aandacht voor natuur en milieu onderdeel wordt van de humanistische levensbeschouwing en politiek.

Mensen als natuurlijke wezens

Humanisten zien de mens als een natuurlijk wezen.
Wij komen voort uit de evolutie en deze aarde is het enige wat we hebben.
We kunnen als mensen niet eens zonder de natuur. We zijn natuur.

Het past daarom eigenlijk heel goed bij het humanisme om de natuur hoog te waarderen. Daarnaast zeggen deze groene humanisten dat we als mens niet alleen verantwoordelijk zijn voor ons eigen leven, maar ook voor de generaties na ons. We dienen dan ook samen na te denken over wat we zelf als humanisten kunnen doen en hoe we veranderingen op dit gebied in de samenleving kunnen aanmoedigen en bewerkstelligen. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de natuur in balans blijft en we niet ons leven en dat van andere levende wezens vernietigen? Hoe kunnen we de beperkte hulpbronnen op aarde verantwoordelijk gebruiken? Hoeveel hebben we als mens nodig om een menswaardig leven te leiden? Moet de economie alsmaar doorgroeien of is er ook een maximum?

Groene actie

Groene humanisten proberen bij te dragen aan de 'praktische vergroening' van humanistische en andere organisaties. Zij stimuleren en helpen bij 'groen organiseren'. Groene humanisten zetten zich voortdurend in om de dialoog en het gesprek over milieu- en duurzaamheidsvragen te voeden en ons bewust te maken welke verantwoordelijkheid wij als mens en als werknemer hebben. Hier gaat het om hele concrete, praktische vragen vanuit verantwoordelijkheid voor de toekomst zoals: Hoe en wat met onze overconsumptie? Hoe en wat met spaarlampen? Hoe en wat met zonnepanelen? Hoe en wat met vlees eten? Hoe en wat met openbaar vervoer? Hoe en wat met de vele milieufoute investeringen van de financiële instellingen waar we ons spaargeld bij wegzetten? Hoe en wat met de verwarming van ons huis? Hoe en wat met fast fashion en verspilling in de kledingindustrie? Het gaat er om mensen te stimuleren hier bewuste keuzes in te maken. Dat betekent soms dat je iets moet opgeven dat je misschien wel graag zou willen. Een weekend tripje naar Lissabon. Nieuwe sneakers terwijl je er al een aantal paar hebt. Die keuzes zijn niet altijd makkelijk, maar volgens groene humanisten kan dit ook heel veel opleveren! Als we minder bezig zijn met consumptie blijft er meer tijd, geld en ruimte over voor andere waardevolle dingen. Tijd met vrienden doorbrengen, genieten van de natuur, etc.

HENK MANSCHOT: NIETZSCHE ALS ECO-HUMANIST

Henk Manschot is een humanistisch filosoof. Hij schreef in 2016 een boek over de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche. Die laatste staat vooral bekend als een nihilistische, deprimerende filosoof die ons vertelde dat er geen waarheid bestaat en we als mens gedoemd zijn om er zelf maar het beste van te maken. 'Er zijn geen feiten, er zijn alleen maar interpretaties' is één van de bekendste uitspraken van Nietzsche, waarmee hij wilde zeggen dat er geen ultieme waarheden zijn buiten de mens om.

Dat maakte Nietzsche een humanist. Maar Manschot laat zien dat Nietzsche zijn inspiratie en levenskracht wel vond in een ander soort waarheid, namelijk de aarde. Nietzsche zegde zijn baan op aan de universiteit en trok de Zwitserse Alpen in. Dat werd zijn nieuwe thuis. Hij had een bijzondere, soort spirituele, ervaring waarbij hij de eenheid ervaarde tussen mens, natuur en dieren. Hij beschrijft in zijn boek Aldus sprak Zarathoestra over die ervaring en hoe ver we als moderne mens van de natuur en al haar krachten af zijn komen te staan. Maar alleen als we ons weer verbonden voelen met de natuur, zullen we ons weer echt gezond en gelukkig voelen.

Dit is een gedachte die veel mensen herkennen en aanspreekt in deze tijd vol technologie, stress en afleiding. Volgens Manschot kunnen deze ideeën van Nietzsche ons inspireren om ons leven anders te leven, meer in harmonie met de aarde. We hoeven echt niet allemaal de bergen in te trekken, maar we moeten ons steeds afvragen hoe de natuur bij onze keuzes is gebaat. Niet alleen maar denken: wat heb ik er aan? Maar ook: wat heeft de natuur en de wereld om mij heen hier aan? Is deze keuze de meest duurzame keuze?

BART MIJLAND: DOOR DE OGEN VAN DIEREN KIJKEN

‘Als Groen & Kleurrijke Humanist vind ik het belangrijk om goed te zijn voor het leven op aarde. Sommige mensen vragen me wel eens: hoe kun je nu humanist zijn én groen? Is de mens niet veel te schadelijk voor de aarde? Ja, wel zoals we er nu mee om gaan. En zet ik de mens niet op een te belangrijke plek? Dat denk ik niet. Ik ben een mens. Logisch dat ik vanuit die menselijkheid denk en handel. Ik zie een giraf ook de wereld niet bekijken vanuit de ogen van een panda. En dan raken we aan iets interessants: de mens is wel in staat om vanuit de ogen van een andere soort te kijken. Nou ja, een beetje dan.

We hebben als diersoort ‘mens’ vaardigheden ontwikkeld waardoor we veel kunnen leren. Door onze zintuigen en de wetenschappen hebben we veel kennis over het leven. Steeds meer. Zo begrijpen we steeds beter wat mensen, andere dieren, planten en ecosystemen nodig hebben om te overleven. Maar er is veel dat we nog niet weten. Bovendien verliezen we onze intuïtie als we opgroeien. Dus we moeten wel bescheiden blijven. Want het gaat nog vaak fout. Ons gedrag is - tegen beter weten in - vaak schadelijk. Dat betekent dat we kritisch moeten nadenken over onze dagelijkse keuzes. Wat koop ik, hoe reis ik en op wie stem ik? Zelf vlieg ik alleen voor familie-bezoek, niet voor vakantie. Bovendien koop ik kleding van verantwoorde labels, waar ik jaren mee doe. En ik heb geen auto of scooter. Ik eet wel drie keer per week vlees.

Groen humanisme betekent dan ook niet dat ik perfect in balans ben met de natuur. Groen humanisme betekent respect voor het leven op aarde.

En een nieuwsgierigheid waardoor ik me als aardbewoner steeds blijf vragen: wat kan ik nog beter doen?’

Dialogovragen

- Is de mens de baas over de natuur?
- Hebben dieren en planten ook rechten?
- Is klimaatverandering de schuld van mensen?
- Is onze samenleving duurzaam?
- Leef jij groen genoeg?

Het Humanistisch Verbond: vrij denken, samen leven

Het Humanistisch Verbond wil een samenleving waarin iedereen vrij is om zelf zijn persoonlijke invulling te geven over leven, liefde, denken en dood.

We willen een samenleving waar mensen gelijk worden behandeld en waardig met elkaar samen leven.

Wij willen dat mensen die niet geloven, of hun geloof afzweren, veilig zijn en gehoord worden. Wij willen dat mensen die zich scharen onder LHBTI+ niet hoeven te vrezen voor discriminatie, vervolging of verstoting. Dat iemand die aan euthanasie of abortus denkt, een weloverwogen keuze kan maken.

Wij streven naar een samenleving waarin we zorgen voor elkaar. Waarin iedereen kan rekenen op onafhankelijke hulp bij geestelijke nood of ingewikkelde levensvragen. Waarin de zorg zo is ingericht dat mensen tot het einde toe menswaardig kunnen leven. Wij willen volgende generaties een betekenisvol leven meegeven. Dat zij vrij zijn om vrij te kunnen denken, doen en leven. Want wij willen uiteindelijk maar één ding: een samenleving die ook in de toekomst menswaardig blijft.

We zijn een vereniging. Door lid te worden steun je het humanistische gedachtegoed. We maken impact door actie te voeren, evenementen te organiseren en inspiratie te bieden voor het leven.

Dat doen we ook voor jongeren. Jong HV is de jongerentak van het Humanistisch Verbond (HV). Jong HV organiseert diverse activiteiten voor mensen tussen de 18 en 35 jaar die geïnteresseerd zijn in humanisme.

Binnen Jong HV houden jongeren zich op een informele en gezellige manier bezig met vragen over hoe ze in het leven willen staan zonder zich daarbij (automatisch) te beroepen op een God of een hogere macht. Humanisten zetten immers de mens zelf centraal.

De meest laagdrempelige manier om kennis te maken met Jong HV is om een keer te kijken bij een lokale Jong HV-groep bij jou in de buurt.

Leden van zo'n groep treffen elkaar eens in de zes weken om een filosofische vraag uit te diepen, een film te kijken, een lezing te bezoeken of voor een wandeling – altijd gecombineerd met een goed gesprek, en soms met lekker eten.

Je kunt ook deelnemen aan landelijke activiteiten van het Humanistisch Verbond of Jong HV, bijvoorbeeld aan de introductiecursus humanisme of aan een Jong HV-weekend. Leden van Jong HV organiseren ieder voor- en najaar een weekend over een humanistisch thema.

Meer weten?

Kijk voor alle informatie op www.humanistischverbond.nl

Voor studenten geldt een flinke korting op het lidmaatschap.

Literatuur

Historisch perspectief

- * Rutger Bregman, Rutger (2012). Met de kennis van toen. Actuele problemen in het licht van de geschiedenis. Amsterdam: De Bezige Bij.
- * Derkx, Peter (2011). Humanisme, zinvol leven en nooit meer 'ouder worden'. Een levensbeschouwelijke visie op ingrijpende biomedische-technologische levensverlenging. Brussel: VUBPress.
- * Derkx, Peter (1993). 'Wat is humanisme? Hoofdpijnen in de Europese humanistische traditie en hun actuele betekenis.' In P. Cliteur en D. van Houten (red.) (1993). Humanisme: Theorie en Praktijk. Utrecht: De Tijdstroom.
- * Gazenbeek, Bert en Piet Winkelaar (2007). Humanisme. Kampen: Kok.
- * Humanistische omroep (2005). 'Niets verwachten, alles hopen.' Documentaire over het leven van Jaap van Praag.
- * Praag, Jaap van (1978). Grondslagen van Humanisme. Amsterdam: Boom.
- * Van der Sijde, Bas (2011). Wat vind jij ervan?! Prikkelende vragen over het leven. Utrecht: De Graaff.

Zingeving

- * Alma, Hans (2020). Het verlangen naar zin. De zoektocht naar resonantie in de wereld. Utrecht: Ten Have.
- * Alma, Hans & Adri Smaling (2010). Waarvoor je leeft. Studies naar humanistische bronnen van zin. Amsterdam: SWP.
- * Frankl, Viktor E. (1978). De zin van het bestaan. Een psycholoog beleeft het concentratiekamp & en een inleiding tot de logtherapie. Ad. Donker bv.
- * Mooren, Jan Hein (2011). Verbeelding en Bestaansoriëntatie. Utrecht: De Graaff.

Vrijdenken

- * Dawkins, Richard (2006). God als misvatting. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- * De Botton, Alain (2000). De troost van de filosofie. Amsterdam: Atlas.
- * Gazenbeek, B. en J. Nabuurs (2006). 'Op zoek naar 'het ware, het goede en het schone': 150 jaar vrijdenkersbeweging in Nederland (1856-2006)', Tijdschrift voor Humanistiek, nr. 25, jrg. 7. Amsterdam: SWP.

Levenskunst

- * Dohmen, Joep (2010). Brief aan een middelmatige man. Pleidooi voor een nieuw publiek moraal. Amsterdam: Ambo.
- * Dohmen, Joep [red.](2008). Over levenskunst. De grote filosofen over het goede leven. Amsterdam: Ambo.
- * Jensen, Stine (2012). Dus ik ben weer. Een nieuwe zoektocht naar identiteit. Amsterdam: Bezige Bij.

- * Jensen, Stine en Rob Wijnberg (2010). Dus ik ben. Een zoektocht naar identiteit. Amsterdam: Bezige Bij.
- * Schmid, Wilhelm (2001). Filosofie van de levenskunst. Inleiding in het mooie leven. Amsterdam: Ambo.

Spiritualiteit

- * Apostel, Leo (2013). Atheïstische Spiritualiteit. Brussel: Academic & Scientific Publishers.
- * De Botton, Alain (2000). Religie voor atheïsten. Een heidense gebruikersgids. Amsterdam: Atlas.
- * Duintjer, Otto (2002). Onuitputtelijk is de waarheid. Budel: Damon.
- * Hillesum, Etty (2004). Het verstoorde leven. Dagboek van Etty Hillesum 1941-1943. Amsterdam: Balans. 18e druk
- * Kuijer, Guus (2020) De Bijbel voor ongelovigen. Amsterdam: Atheneum.
- * Kuijer, Guus (2006). Hoe een klein godje God vermoordde. Amsterdam: Atheneum - Polak & Van Genneep.
- * Van Dijk, Alphons (1999). Over (de) Verlichting. Een inleiding tot het boeddhisme voor humanistisch geïnspireerde mensen. Leende: Damon.

Politiek

- * Kunneman, H. (2005). Voorbij het dikke-ik. Bouwstenen voor een kritisch humanisme. Amsterdam: SWP.
- * Van der Ham, Boris (2012). De vrije moraal. Seks, drank en drugs in de Tweede Kamer. Amsterdam: Bert Bakker.
- * Robbesom, Denise (2017). 'Werken aan trage vragen' De woorden van Harry Kunneman. Leusden: ISVW Uitgevers.

Groen

- * Manschot, Henk (2020). Blijf de aarde trouw. Pleidooi voor een Nietzscheaanse terrasofie. Amsterdam: Boom.
- * Storm, Dennis (2018). Weg ermee. Over de schoonheid van minimalisme. Amsterdam: Het Spectrum.

Bronvermelding gebruikte foto's: Bart Mijland door Myrthe Minnaert, Epicurus van het Pergamon Museum, Guus Kuijer door Stefan Tell, Etty Hillesum door Rob Bogaerts (auteursrechtgebende: Nationaal Archief), Henk Manschot door Jos Kuklewski (www.jkimages.nl), Jaap Praag van Het Humanistisch Archief, Rutger Bregman door Victor van Werkhoven, Tim Hofman in DWDD 25-01-2018, Bas van der Sijde door Rilana Oostrom

Namenregister

Hieronder volgt een lijst met namen van personen die zijn aangehaald in dit boek. Deze personen zullen zichzelf niet allemaal humanist noemen of genoemd hebben. Het is een verzameling van mensen die kunnen inspireren of tot nadenken brengen over een persoonlijk humanisme. Deze lijst pretendeert dus ook geen complete lijst te zijn van humanisten in onze geschiedenis. Over welke denker zou jij wel meer willen weten?

Hans Alma (1962)

Een Nederlands psycholoog, voormalig rector magnificus van de Universiteit voor Humanistiek, en bijzonder hoogleraar Religieus Humanisme aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In haar onderzoek staat zingeving, verbeelding en religieus humanisme centraal.

Hannah Arendt (1906-1975)

Ze was een Duits-Amerikaanse Joodse filosofe en politiek denker, die uit Duitsland vluchtte voor het nationaalsocialisme en de Jodenvervolging en zich met name verdiepte in totalitaire politieke systemen.

Staat bekend om haar filosofie van 'de banaliteit van het kwaad'.

Alain de Botton (1959)

Een Brits schrijver en filosoof van Zwitserse afkomst.

In zijn boeken zet hij klassieke filosofen om in alledaagse filosofie van deze tijd.

Rutger Bregman (1988)

Geschiedkundige, schrijver en opiniemaker.

Bekend van zijn werk voor De Correspondent en zijn boeken Gratis geld voor iedereen (2014) en De meeste mensen deugen (2019).

Anton Constandse (1899-1985)

Journalist, radiomaker, vrijdenker, bekend om zijn tegendraadse en soms sarcastische uitspraken.

Dirck Volkertszoon Coornhert (1522-1590)

Dichter, schrijver, theoloog, wijsgeer, graveur. Hij was humanistisch gezind en afkerig van dogmatiek en de kerk-als-instituut, hij zette zich vooral in voor tolerantie en godsdienstvrijheid.

Charles Darwin (1809-1882)

Engelse bioloog en onderzoeker. Dankt zijn roem aan zijn uitwerking van de evolutietheorie.

Richard Dawkins (1941)

Brits etholoog, evolutiebioloog en populair-wetenschappelijk schrijver.

Dawkins is een van de bekendste schrijvers over de evolutietheorie.

Hij is een uitgesproken atheïst, seculier humanist en scepticus.

Joep Dohmen (1949)

Filosoof, houdt zich bezig met levenskunst. Hoogleraar wijsgerige en praktische ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

Otto Duintjer (1932-2020)

Filosoof, voorheen hoogleraar kennisleer en metafysica. Vanaf 1987 heeft hij zich gericht op filosofie en spiritualiteit. Duintjer was bijzonder hoogleraar Spiritualiteit aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

Epictetus (55-125?)

Filosoof. Hij werd als Griekse slaaf naar Rome gebracht, vrijgelaten en verbannen.

Hij richtte een filosofenschool op. Zelf heeft hij niets geschreven. Het werk *Wenken voor een evenwichtig leven* is tot stand gekomen uit de collegeaantekeningen van zijn leerling Hadrianus.

Epicurus (341 v. Chr.-270 v. Chr.)

Griekse filosoof. Grondlegger van het naar hem genoemde Epicurisme.

Desiderius Erasmus (1469?-1536)

Theoloog, filosoof, letterkundige, schrijver, wijsgeer. Hij was voorvechter van de vrije wil van de mens en zette zich in om het humanisme en christendom met elkaar te verzoenen. Hij maakte door zijn vertalingen van Bijbelteksten de Bijbel toegankelijk voor het volk.

Michel Foucault (1926-1984)

Franse filosoof, psycholoog, historicus. Deed aanvankelijk vooral onderzoek naar machtsstructuren en disciplineren. Door onderzoek naar seksualiteit raakte hij geïnteresseerd in vrijheidspraktijken en zorg voor het zelf (levenskunst).

Viktor Frankl (1905-1997)

Oosterrijkse neuroloog en psychiater. Hij overleefde tweeënhalve jaar in concentratiekamp Theresienstadt en Auschwitz). Grondlegger van de logotherapie.

Sigmund Freud (1856-1939)

Fysioloog en zenuwarts. Hij was grondlegger van de psychoanalyse (en uitvinder van begrippen als 'het onderbewuste' en 'verdringing').

Kahlil Gibran (1883-1931)

Dichter, schrijver en kunstenaar. Geboren in Libanon, woonde een groot gedeelte van zijn leven in Amerika. In de Arabische wereld gezien als een vrijdenker en schrijver die over grenzen heen kon kijken. Toegankelijk voor zowel religieuzen als atheïsten.

Sam Harris (1967)

Amerikaanse filosoof en schrijver die bekend staat om zijn atheïsme en religie-kritiek. Hij strijdt vooral voor het kunnen bekritisieren van religie, net als alle andere onderwerpen. Tegelijkertijd heeft hij een grote interesse in spirituele technieken zoals meditatie, die ons welzijn sterk kunnen vergroten.

Klaas Hendrikse (1947-2018)

Nederlandse vrijzinnig, protestantse predikant.
Bekend geworden als 'de atheïstische dominee'.

Toon Hermans (1916-2000)

Cabaretier, zanger, dichter, schrijver. Beroemd om zijn korte en eenvoudige gedichten (je heb iemand nodig, stil en oprecht...). Hij was een zeer gelovig en religieus mens. In zijn boeken beschrijft hij 'het wonderlijke van het leven', waarin hij God ervaart, op eenvoudige en toegankelijke manier: 'Er gaat meer boven mijn pet dan eronder'.

Etty Hillesum (1914-1943)

Joods-Nederlandse vrouw. Zij kreeg bekendheid door haar na de oorlog gepubliceerde dagboeken. Zij stierf in 1943 in concentratiekamp Auschwitz.

Tim Hofman (1988)

Nederlandse presentator, journalist, dichter en columnist. Spreekt zich uit voor de scheiding van kerk en staat en maakt maatschappelijk betrokken tv-programma's waar hij onrecht en onvrijheid aankaart.

Aletta Jacobs (1854-1929)

Eerste vrouw die afstudeerde en promoveerde aan de universiteit. Arts, politicus, feminist, vrijdenker. Zette zich in voor verbetering van positie van vrouwen en het vrouwenkiesrecht.

Stine Jensen (1972)

Deens-Nederlandse filosoof, publicist en tv-programmamaker.

Immanuel Kant (1724-1804)

Duitse filosoof. Hoogleraar metafysica en logica. Filosoof van de verlichting en hij hield zich ook bezig met ethiek (de mens heeft de plicht het goede te doen).

Rutger Kopland (1934 -2012)

Dichter, schrijver. Pseudoniem voor Rutger Hendrik van den Hoofdakker. Psychiater, hoogleraar biologische psychiatrie en een autoriteit op het gebied van depressiebestrijding.

Guus Kuijer (1942)

Nederlandse schrijver, bekend als kinderboekenschrijver (Madelief en Polleke) en schrijft de laatste jaren ook over maatschappelijke thema's en religie (waaronder De Bijbel voor ongelovigen).

Harry Kuitert (1924-2017)

Modern theoloog, ethicus, hoogleraar Ethiek en inleiding dogmatiek. Kuitert heeft een sociologische kijk op godsdienst: wat over god gezegd wordt komt van mensen.

Harry Kunneman (1948)

Filosoof, socioloog, hoogleraar sociale en politieke theorie aan de Universiteit voor Humanistiek.

Loesje (sinds 1983)

Naam van een fictief meisje, bekend van kritische humane teksten op posters, getypeerd als links liberaal.

Henk Manschot (1948)

Hoogleraar Ethiek en Filosofie. Publiceert over hedendaagse ecologische levenskunst.

Karl Marx (1818-1883)

Duitse filosoof, geïnteresseerd in sociologie en economie.

Hij zette een arbeidersbeweging in gang en ontwikkelde ideeën voor het communisme (politieke stroming met als uitgangspunt: alles is gemeengoed, ieder draagt bij naar vermogen en neemt naar behoefte).

Reinhold Messner (1944)

Italiaanse bergbeklimmer, de eerste mens die op eigen houtje de Mount Everest beklom.

Michelangelo Buonarroti (1475-1564)

Italiaanse renaissanceschilder, beeldhouwer, architect. Beroemd is De Schepping van Adam in de Sixtijnse Kapel in Rome. Hij stond bekend als een eigenzinnig en eigenwijs mens.

Multatuli (1820-1887)

Schrijver, vrijdenker. Multatuli is een pseudoniem voor Eduard Douwes Dekker. Hij werkte als ambtenaar in Nederlands-Indië, waar hij veel misstanden zag. Zijn bekendste boek is Max Havelaar. Hierin stelt hij de onrechtvaardigheden van de inlandse bevolking door de Nederlandse bestuurders aan de orde.

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Duitse filosoof, filoloog (taal/letterkunde), hoogleraar klassieke literatuur. Beroemd en berucht door zijn uitspraak 'God is dood'. Volgens velen is zijn filosofie vaak verkeerd begrepen en ook misbruikt door de nazistische beweging in Duitsland.

Francesco Petrarca (1304-1374)

Italiaans dichter en prozaschrijver. Grondlegger van het humanisme.

Jaap van Praag (1911-1981)

Oprichter en oud-voorzitter van het Humanistisch Verbond. Belangrijke woordvoerder en inspirator van het humanisme van na de Tweede Wereldoorlog.

Jean-Paul Sartre (1905-1980)

Franse filosoof en schrijver. Vrijheid en humanisme is een centraal thema in zijn werk. Nobelprijs voor de literatuur 1964.

Lucius Annaeus Seneca (1 v. Chr.-65 n. Chr.)

Filosoof uit de Romeinse oudheid, staatsman en toneelschrijver.

Toen keizer Nero hem het bevel gaf zelfmoord te plegen, pleegde hij stoïcijns zelfmoord door zijn aderen door te snijden. 38 39 Hoezo Humanisme?

Jannes van der Sleeden (166?-172?)

Onderwijzer, vrijdenker. Hij wordt gezien als eerste Drentse humanist. Hij zei tegen de kinderen in de klas dat de duivel niet bestaat en dat de kinderen zich niet bang moesten laten maken, ook niet door hun ouders en de dominee. 'De duivel bestiet niet en komp bij gieniene in huus' zijn beroemde woorden geworden.

Socrates (470-399 v. Chr.)

Filosoof uit Griekse oudheid. Bekend om zijn gesprekken ('dialogen') op de markt waarin hij door middel van confronterende vragen op zoek ging naar de echte waarheid. Hij werd in 399 v. Chr. veroordeeld tot het drinken van de gifbeker. Socrates heeft zelf nooit geschreven, zijn gedach - tegoeed is neergeschreven door zijn leerling Plato (428-348 v. Chr.).

Dennis Storm (1985)

Voormalig televisiemaker die van Nederland verhuisde naar Bali. Publiceert boeken over minimalisme en een groenere toekomst.

Baruch de Spinoza (1632-1677)

Filosoof. Hij stond afgebeeld op het biljet van 1000 gulden.

Hij werd uit de Joodse gemeenschap verbannen vanwege zijn vrije opvattingen. Hij vatte God op als Natuur en de Bijbel zag hij als mensenwerk.

Leonardo da Vinci (1452-1519)

Italiaanse architect, uitvinder, ingenieur, beeldhouwer, schrijver en schilder. Hij wordt gezien als voorbeeld van het renaissance-ideaal: homo universalis (veelzijdig mens). Verwerkte zijn revolutionaire denkbeelden gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek in zijn kunstwerken.

Voltaire (1694-1778)

Pseudoniem van François-Marie Arouet. Franse schrijver, filosoof en historicus uit de verlichting.

Dirk Witte (1885-1932) was een Nederlands liedjesschrijver en zanger.

Zijn bekendste lied is Mens, durf te leven (1917). Dit werd bekend door de uitvoering van Jean-Louis Pisuise. Later werd het opgenomen door onder andere Willy Alberti, Ramses Shaffy, Wende Snijders en Boris van der Ham.

Nasr Abu Zayd (1944-2010)

Egyptische hoogleraar Islam en Humanisme. Door zijn kritiek op de sharia (islamitische wet) en omdat hij de Koran niet alleen zag als een religieuze tekst, maar ook als mystiek en literair werk van mensen, kwam hij in conflict met fundamentalisten en vluchtte met zijn vrouw naar Nederland.

HUMANISTISCH VERBOND

‘Het Humanisme is een levensbeschouwing welke zich niet beroept op religieuze waarden maar uitgaat van het vermogen van de mens om zelf zijn leven zin te geven, gebaseerd op menselijke waardigheid. Het staat voor de vrijheid om je eigen leven vorm te geven op jouw manier. Het is ook een brede levensbeschouwing, waar veel verschillende mensen zich in thuis voelen. Het staat voor mondigheid, vrijheid, tolerantie en verantwoordelijkheid. ‘Hoezo Humanisme’ is een toegankelijke introductie voor mensen voor wie het humanisme een nieuwe ontdekkingstocht is. In mijn eigen leven heb ik ervaren hoe het kan zijn om niet in vrijheid te leven. We vergeten snel hoe belangrijk vrijheid en gelijkwaardigheid zijn. Dit boekje biedt inspiratie om die vrijheid op jouw manier in te vullen. Of je nu jong bent, of oud, dat blijft altijd van belang’.

Mardjan Seighali, voorzitter Humanistisch Verbond.

Bas van der Sijde (1975) studeerde ergotherapie en humanistiek. Hij werkt als geestelijk verzorger bij Rivas Zorggroep in Gorinchem. Sinds 2007 is hij als auteur verbonden aan het tijdschrift Oase, dagstart voor bezinning & burgerschap. In 2011 verscheen Wat vind jij ervan?! Prikkelende vragen over het leven.

Mark Bos (1980) heeft vooral gewerkt als leraar levensbeschouwing en filosofie, als geestelijk verzorger op de Vrije Universiteit, en als programma manager onderwijs bij het Humanistisch Verbond. Nu is hij directeur van HVO Primair.